

II

(Muud kui seadusandlikud aktid)

OTSUSED

KOMISJONI OTSUS (EL) 2019/61

19. detsember 2018

avaliku halduse sektori parimaid keskkonnajuhtimistavasid, keskkonnatoime näitajaid ja tipptaseme võrdlusaluseid sisaldava võrdlusedokumendi kohta, mis on ette nähtud määrusega (EÜ) nr 1221/2009 organisatsioonide vabatahtliku osalemise kohta ühenduse keskkonnajuhtimis- ja -auditeerimissüsteemis (EMAS)

(EMPs kohaldatav tekst)

EUROOPA KOMISJON,

võttes arvesse Euroopa Liidu toimimise lepingut,

võttes arvesse Euroopa Parlamendi ja nõukogu 25. novembri 2009. aasta määrust (EÜ) nr 1221/2009 organisatsioonide vabatahtliku osalemise kohta ühenduse keskkonnajuhtimis- ja -auditeerimissüsteemis (EMAS) ning millega tunnistatakse kehtetuks määrus (EÜ) nr 761/2001 ning komisjoni otsused 2001/681/EÜ ja 2006/193/EÜ, ⁽¹⁾ eelkõige selle artikli 46 lõiget 1,

ning arvestades järgmist:

- (1) Määruse (EÜ) nr 1221/2009 kohaselt peab komisjon koostama konkreetsete majandussektorite jaoks sektorite võrdlusedokumendid. Need dokumendid peavad hõlmama parimat keskkonnajuhtimistava, keskkonnatoime näitajaid ning vajaduse korral tipptaseme võrdlusaluseid ja hindamissüsteeme, milles on kindlaks määratud keskkonnatoime tasemed. Kui kõnealuse määrusega loodud keskkonnajuhtimis- ja -auditeerimissüsteemis registreeritud või selles registreerimiseks valmistuvad organisatsioonid töötavad välja oma keskkonnajuhtimissüsteemi ja hindavad oma keskkonnatoimet nimetatud määruse IV lisa alusel koostatavas või ajakohastatavas keskkonnaaruandes, peavad nad võtma neid dokumente arvesse.
- (2) Määrusega (EÜ) nr 1221/2009 on ette nähtud, et komisjon koostab töökava koos soovitusliku nimekirjaga prioriteetseks peetavatest sektoritest, mille jaoks tuleb vastu võtta sektorite ja sektoriülesed võrdlusedokumendid. Komisjoni teatises, milles käsitletakse määruse (EÜ) nr 1221/2009 (organisatsioonide vabatahtliku osalemise kohta ühenduse keskkonnajuhtimis- ja -auditeerimissüsteemis (EMAS)) alusel kehtestatavat töökava koos soovitusliku nimekirjaga sektoritest, mille jaoks tuleb vastu võtta sektorite ning sektoriülesed võrdlusedokumendid, ⁽²⁾ määrati avaliku halduse sektor kindlaks prioriteetse sektorina.
- (3) Kuna liidu erinevate haldusorganite tegevus on väga mitmekesine, tuleks selle sektori võrdlusedokumendis keskenduda sektori jaoks tähtsaimatele keskkonnaküsimustele. Dokumendis tuleks parima keskkonnajuhtimistavana kindlaks määrata konkreetsed meetmed, millega parandada büroode haldamist, energia- ja ressursitõhusust, liikuvust, maakasutust, õhukvaliteeti, veevarustust ja rooveekäitlust, mis on vajalik ringmajanduse edendamiseks.
- (4) Et organisatsioonidel, töendajatel ja muudel osalistel oleks piisavalt aega avaliku halduse sektori võrdlusedokumendi kasutuselevõtuks valmistuda, peaks käesoleva otsuse kohaldamise kuupäev olema 120 päeva pärast otsuse Euroopa Liidu Teatajas avaldamise kuupäeva.

⁽¹⁾ ELT L 342, 22.12.2009, lk 1.

⁽²⁾ ELT C 358, 8.12.2011, lk 2.

- (5) Käesolevale otsusele lisatud sektori võrdlusedokumendi koostamisel konsulteeris komisjon liikmesriikide ja muude sidusrühmadega kooskõlas määrusega (EÜ) nr 1221/2009.
- (6) Käesoleva otsusega ettenähtud meetmed on kooskõlas määruse (EÜ) nr 1221/2009 artikli 49 kohaselt asutatud komitee arvamusega,

ON VASTU VÕTNUD KÄESOLEVA OTSUSE:

Artikkel 1

Käesoleva otsuse lisas on esitatud avaliku halduse sektori parimaid keskkonnajuhtimistavasid, keskkonnatoime näitajaid ja tipptaseme võrdlusaluseid sisaldav võrdlusedokument, mis on ette nähtud määrusega (EÜ) nr 1221/2009.

Artikkel 2

Käesolev otsus jõustub kahekümnenandal päeval pärast selle avaldamist *Euroopa Liidu Teatajas*.

Seda kohaldatakse alates 18. maist 2019.

Brüssel, 19. detsember 2018

Komisjoni nimel

president

Jean-Claude JUNCKER

LISA

1. SISSEJUHATUS

See sektori võrdlusedokument põhineb üksikasjalikul teadus- ja poliitikaaruandel ⁽¹⁾ (edaspidi „parimate tavade aruanne“), mille on koostanud Euroopa Komisjoni Teadusuuringute Ühiskeskus (JRC).

Asjaomane õiguslik taust

Ühenduse keskkonnajuhtimis- ja -auditeerimissüsteem (EMAS), kus organisatsioonid võivad vabatahtlikult osaleda, loodi 1993. aastal nõukogu määrusega (EMÜ) nr 1836/93 ⁽²⁾. Seejärel on see kahel korral põhjalikult läbi vaadatud:

— Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrusega (EÜ) nr 761/2001; ⁽³⁾

— määrusega (EÜ) nr 1221/2009.

Kõige viimase, 11. jaanuaril 2010 jõustunud läbivaadatud versiooni uus tähtis element on artikkel 46 sektori võrdlusedokumentide väljatöötamise kohta. Sektori võrdlusedokumentides tuleb esitada parimad keskkonnajuhtimistavad, keskkonnatoime näitajad eri sektorite jaoks ning kui see on asjakohane, siis tiptaseme võrdlusalused ja hindamissüsteemid, milles on kindlaks määratud keskkonnatoime tasemed.

Kuidas dokumenti mõista ja kasutada

EMAS on vabatahtliku osalemise süsteem organisatsioonidele, kelle eesmärk on keskkonda pidevalt parandada. Selle raames pakutakse käesolevas sektori võrdlusedokumentis välja sektoripõhised suunised avaliku halduse sektorile ning juhitakse tähelepanu mitmele täiustamisvõimalusele ja parimatele tavadele.

Dokumendi on koostanud Euroopa Komisjon, kes kasutas sidusrühmade ettepanekuid. Sektori asjatundjatest ja sidusrühmade esindajatest koosnev tehniline töörihm, mida juhtis JRC, arutas läbi ja leppis lõpuks kokku käesolevas dokumentis kirjeldatud parimad keskkonnajuhtimistavad, sektorite keskkonnatoime näitajad ning tiptaseme võrdlusalused; nende võrdlusaluste eesmärk oli eelkõige iseloomustada sektori kõige tõhusamalt tegutsevate organisatsioonide keskkonnatoime tasemeid.

Sektori võrdlusedokumendi eesmärk on aidata ja toetada kõiki oma keskkonnatoimet parandada soovivaid organisatsioone, pakkudes ideid ja innustust, aga ka praktilisi ja tehnilisi juhiseid.

Käesolev võrdlusedokument on mõeldud eelkõige organisatsioonidele, mis on EMASis juba registreeritud, samuti organisatsioonidele, kes kaaluvad EMASis registreerimist tulevikus, ning kõigile organisatsioonidele, kes soovivad parimatest keskkonnajuhtimistavatest rohkem teada saada, et parandada oma keskkonnatoimet. Seega on käesoleva dokumendi eesmärk toetada kõiki avaliku halduse sektoris tegutsevaid organisatsioone nii otseste kui ka kaudsete parandamist vajavate keskkonnaaspektidega tegelemisel ja teabe leidmisel parimate keskkonnajuhtimistavade kohta, asjakohaste sektoripõhiste keskkonnatoime näitajate kohta oma keskkonnatoime mõõtmiseks, samuti teabe leidmisel tiptaseme võrdlusaluste kohta.

Kuidas peaksid EMASi liikmeks registreeritud organisatsioonid sektori võrdlusedokumente arvesse võtma?

Määruse (EÜ) nr 1221/2009 kohaselt peavad EMASis registreeritud organisatsioonid võtma sektori võrdlusedokumente arvesse kahel tasandil:

1. keskkonnaülevaadete tulemuste põhjal keskkonnajuhtimissüsteemi väljatöötamisel ja rakendamisel (artikli 4 lõike 1 punkt b):

⁽¹⁾ Teadus- ja poliitikaaruanne on avalikult kättesaadav JRC veebisaidil aadressil <http://susproc.jrc.ec.europa.eu/activities/emas/documents/PublicAdminBEMP.pdf>. Käesolevas sektori võrdlusedokumentis esitatud järeldused parimate keskkonnajuhtimistavade ja nende kohaldatavuse kohta, samuti kindlaks määratud konkreetsed keskkonnatoime näitajad ja tiptaseme võrdlusalused põhinevad selles teadus- ja poliitikaaruandes avaldatud tulemustel. Dokumentis on esitatud ka kogu taustteave ja tehnilised üksikasjad.

⁽²⁾ Nõukogu 29. juuni 1993. aasta määrus (EMÜ) nr 1836/93 tööstussektori ettevõtetele vabatahtliku osalemise võimaldamise kohta ühenduse keskkonnajuhtimis- ja -auditeerimissüsteemis (EÜT L 168, 10.7.1993, lk 1).

⁽³⁾ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 19. märtsi 2001. aasta määrus (EÜ) nr 761/2001 organisatsioonide vabatahtliku osalemise võimaldamise kohta ühenduse keskkonnajuhtimis- ja -auditeerimissüsteemis (EMAS) (EÜT L 114, 24.4.2001, lk 1).

organisatsioonid peaksid oma keskkonnavalaste eesmärkide kindlaksmääramisel ja läbivaatamisel ning oma keskkonnatoime parandamiseks võetavate meetmete üle otsustamisel kasutama sektori võrdlusdokumendi sobivaid elemente kooskõlas keskkonnavalavaates ja -poliitikas kindlaks määratud asjakohaste keskkonnavalaspektidega.

2. Keskkonnavalauande koostamisel (artikli 4 lõike 1 punkt d ja artikli 4 lõige 4):

- a) Keskkonnatoime aruandluseks kasutatavate näitajate⁽⁴⁾ valimisel peaksid organisatsioonid arvesse võtma sektori võrdlusdokumendis sisalduvaid asjakohaseid sektoripõhiseid keskkonnatoime näitajaid.

Kui nad valivad aruandluseks näitajate kogumit, peaksid nad arvestama asjaomases sektori võrdlusdokumendis esitatud näitajaid ja nende olulisust seoses organisatsiooni keskkonnavalavaates kindlaks määratud oluliste keskkonnavalaspektidega. Näitajaid on vaja arvesse võtta üksnes juhul, kui need hõlmavad keskkonnavalavaates kõige olulisemaks hinnatud keskkonnavalaspekte.

- b) Keskkonnatoimest ja muudest organisatsiooni keskkonnatoimet puudutavatest teguritest aru andes peaksid organisatsioonid keskkonnavalauandes märkima, kuidas on arvesse võetud asjaomaseid parimaid keskkonnajuhtimistavasid ja tippaseme võrdlusaluseid, kui need on olemas.

Nad peaksid kirjeldama, kuidas kasutati asjaomaseid parimaid keskkonnajuhtimistavasid ja tippaseme võrdlusaluseid (mis näitavad parimate osalejate keskkonnatoime taset) meetmete ja tegevuse kindlaksmääramiseks ning võimaluse korral prioriteetide seadmiseks, et keskkonnatoimet (veelgi) parandada. Siiski ei ole parimate keskkonnajuhtimistavade rakendamine või kindlaksmääratud tippaseme võrdlusaluste täitmine kohustuslik, sest EMASi vabatahtliku laadi tõttu jääb võrdlusaluste teostatavus ja parimate tavade rakendamine kulude ja kasu seisukohast organisatsioonide endi hinnata. Teostatavust on vaja hinnata ka haldusorganitel, millelt tihti oodatakse teistele eeskujuks olemist.

Sarnaselt keskkonnatoime näitajatega peaks organisatsioon hindama parimate keskkonnajuhtimistavade ning tippaseme võrdlusaluste vajalikkust ja kohaldatavust kooskõlas organisatsiooni keskkonnavalavaates kindlaks määratud oluliste keskkonnavalaspektidega, samuti tehniliste ja finantsaspektidega.

Sektori võrdlusdokumentide elemente (näitajaid, parimaid keskkonnajuhtimistavasid või tippaseme võrdlusaluseid), mida ei peeta organisatsiooni keskkonnavalavaates kindlaks määratud oluliste keskkonnavalaspektide mõttes vajalikuks, ei pea keskkonnavalauandes esitama ega kirjeldama.

EMASi osalemine on pidev protsess. Iga kord, kui organisatsioon kavatseb oma keskkonnatoimet parandada (ja vaatab oma keskkonnatoimet läbi), peab ta uurima konkreetseid teemasid sektori võrdlusdokumendis, et saada mõtteid selle kohta, mis küsimused sammsammulisel lähenemisel järgmisena käsile võtta.

EMASi keskkonnatõendajad kontrollivad, kas ja kuidas võttis organisatsioon oma keskkonnavalauande koostamisel arvesse sektori võrdlusdokumenti (määruse (EÜ) nr 1221/2009 artikli 18 lõike 5 punkt d).

Auditi tegemisel vajavad akrediteeritud keskkonnatõendajad organisatsioonilt tõendeid selle kohta, mil viisil on sektori võrdlusdokumendi olulised elemendid keskkonnavalavaate alusel välja valitud ja kuidas neid on arvesse võetud. Nad ei kontrolli vastavust kirjeldatud tippaseme võrdlusalusele, küll aga tõendeid selle kohta, kuidas sektori võrdlusdokumenti kasutati suuniseks, et määrata näitajad ja nõuetekohased vabatahtlikud meetmed, mida organisatsioon saab rakendada oma keskkonnatoime parandamiseks.

⁽⁴⁾ EMASi määruse IV lisa punkti B alapunkti e kohaselt on keskkonnavalauandes „kokkuvõtte olemasolevatest andmetest, milles seoses olulise keskkonnatõendajaga võrreldakse organisatsiooni keskkonnategevuse tulemuslikkust selle keskkonnavalaspektide ja -ülesannetega. Esitatakse andmed punktis C osutatud põhinäitajate ja muude asjakohaste olemasolevate keskkonnategevuse tulemuslikkuse näitajate kohta“. IV lisa punktis C on märgitud: „Iga organisatsioon esitab igal aastal ka aruande keskkonnavalauandes kindlaks määratud konkreetsemate keskkonnavalaspektidega seotud tulemuslikkuse kohta ning võtab vajaduse korral arvesse artiklis 46 osutatud sektori võrdlusdokumente.“

Võttes arvesse EMASi ja sektori võrdlusedokumendi vabatahtlikku laadi, ei tohiks organisatsioonidele panna ebaproportsionaalset koormust selliste tõendite esitamiseks. Elukõige ei tohi tõendajad nõuda individuaalset põhjendust iga võrdlusedokumendis mainitud parima tava, sektoripõhise keskkonnatoime näitaja ega tipptaseme võrdlusaluse kohta, mida organisatsioon ei pea oma keskkonnanülevaadet silmas pidades asjakohaseks. Sellegipoolest võivad nad soovitada organisatsioonil võtta tulevikus arvesse olulisi lisaelemente, mis on üheks tõendiks selle kohta, et organisatsioon soovib keskkonnatoimet pidevalt parandada.

Sektori võrdlusedokumendi ülesehitus

Dokument koosneb neljast peatükist. Esimeses peatükis tutvustatakse EMASi õiguslikku tausta ja antakse juhiseid dokumendi kasutamise kohta; teises peatükis määratletakse võrdlusedokumendi rakendusala. Kolmandas peatükis kirjeldatakse lühidalt mitmesuguseid parimaid keskkonnajuhtimistavasid⁽⁵⁾ koos teabega nende kohaldatavuse kohta. Kui mõne parima keskkonnajuhtimistava kohta on võimalik sõnastada konkreetsed keskkonnatoime näitajad ja tipptaseme võrdlusalused, esitatakse ka need. Kõigi keskkonnajuhtimistavade puhul polnud aga võimalik tipptaseme võrdlusaluseid kindlaks määrata, sest mõnes valdkonnas olid kättesaadavad andmed piiratud või kuna konkreetsed tingimused (kohalik kliima, majandus või ühiskond, haldusorganite kohustused jne) erinevad sellisel määral, et tipptaseme võrdlusalusel poleks mõtet. Osa näitajaid ja võrdlusaluseid on olulised rohkem kui ühe parima keskkonnajuhtimistava seisukohalt ning seepärast korraldatakse neid, kui see on vajalik. Neljandas peatükis esitatakse ülevaatlik tabel kõige olulisemate keskkonnatoime näitajatega, juurdekuuluvate selgituste ja seonduvate tipptaseme võrdlusalustega.

2. KOHALDAMISALA

Sektori võrdlusedokumendis käsitletakse avaliku halduse sektori tegevuse keskkonnatoimet. Käesoleva dokumendi tähenduses moodustub avaliku halduse sektor organisatsioonidest, mis kuuluvad peamiselt järgmisesse Euroopa Liidu majanduse tegevusalade statistilise klassifikaatori (NACE) koodiga tähistatud osasse (vastavalt Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrusega (EÜ) nr 1893/2006⁽⁶⁾ kehtestatud majanduse tegevusalade statistilisele klassifikaatorile):

— NACE kood 84: avalik haldus ja riigikaitse; kohustuslik sotsiaalkindlustus.

Selle NACE koodi all registreeritud organisatsioonid on käesoleva dokumendi sihtrühm.

Ühtlasi võivad selles sektori võrdlusedokumendis kindlaks määratud parimad keskkonnajuhtimistavad pakkuda inspiratsiooni ka teistele organisatsioonidele, näiteks riigi või eraettevõtjatele, kes osutavad teenuseid haldusorganite nimel. Need ettevõtjad võivad muu hulgas kuuluda järgmistesse NACE koodiga tähistatud osadesse:

— NACE kood 2: metsamajandus ja metsavarumine;

— NACE kood 36: veekogumine, -töötlus ja -varustus;

— NACE kood 37: kanalisatsioon;

— NACE kood 38: jäätmekogumine, -töötlus ja -kõrvaldus; materjalide taaskasutusele võtmine;

— NACE kood 39: saastekäitlus ja muud jäätmekäitlustegevused;

— NACE kood 41.2: elamute ja mittelehoonete ehitus;

— NACE kood 49.3.1: sõitjate asulasisene ja linnalähitransport.

⁽⁵⁾ Üksikasjalik kirjeldus iga parima tava kohta koos praktiliste juhistega nende rakendamiseks on esitatud JRC avaldatud parimate tavade aruandes, mis on kättesaadav aadressil <http://susproc.jrc.ec.europa.eu/activities/emas/documents/PublicAdminBEMP.pdf>. Organisatsioonidel palutakse sellega tutvuda, kui neil on huvi saada rohkem teavet mõne käesolevas sektori võrdlusedokumendis kirjeldatud parima tava kohta.

⁽⁶⁾ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 20. detsembri 2006. aasta määrus (EÜ) nr 1893/2006, millega kehtestatakse majanduse tegevusalade statistiline klassifikaator NACE Revision 2 ning muudetakse nõukogu määrust (EMÜ) nr 3037/90 ja teatavaid EÜ määrusi, mis käsitlevad konkreetseid statistikavaldkondi (ELT L 393, 30.12.2006, lk 1).

Selles sektori võrdlusedokumentis käsitletakse mitut aspekti, mis on igat liiki haldusorganite seisukohast asjakohased, sealhulgas kontorite keskkonnatoime, üldkasutatavate hoonete energiatõhusus ja keskkonnahoidlikud riigihanked (st punktid 3.1, 3.2.5, 3.2.7, 3.2.8, 3.2.10 ja 3.11). Kõiki kohaliku, piirkondliku, riikliku ja rahvusvahelise tasandi haldusorganeid kutsutakse üles nende dokumendi punktidega tutvuma.

Haldusorgani tõhusal keskkonnajuhtimisel tuleb aga keskenduda ka haldusorgani põhitegevusele, millega seoses on võimalik saavutada suurim keskkonnakasutamine. Käesoleva dokumendi eesmärk on muuta see ülesanne kohalikele omavalitsustele ja omavalitsusüksustele ⁽⁷⁾ lihtsamaks, pöörates tähelepanu parimatele tavadele, mis on olulised nende rolli seisukohast ja teenuste seisukohast, mida nad otseselt või kaudselt oma elanikele osutavad (nt reovee puhastamine, kohalik ühistransport). Keskendutakse konkreetsetele kohalikele omavalitsustele, kuna nende osakaal on ELi haldusorganite hulgas kõige suurem ning kohalikul tasemel on suurim võimalus parimaid tavasid korrata ja neist õppida.

Peamised keskkonnanähtused, nendega seotud survealad ja dokumendi punktid, milles neid käsitletakse, on esitatud alljärgnevas tabelis. Välja valiti sektori kõige asjakohasemad keskkonnanähtused. Siiski tuleks konkreetsete haldusorganite hallatavaid keskkonnanähte hinnata juhtumipõhiselt. Tabelis pole eristatud otseseid ja kaudseid keskkonnanähte, sest asutusesisest ja allhanke korras tehtavad toimingud on eri juhtumite puhul erinevad. Ühtlasi võib paljusid keskkonnanähte pidada nii otsesteks kui ka kaudseteks, kuna need viitavad otseselt haldusorgani tegevusele, aga ka elanike, ettevõtjate ja organisatsioonide tegevusele territooriumil, mida haldusorgan haldab või teenindab.

Haldusorganite kõige asjakohasemad keskkonnanähtused ja survealad ning punktid, milles neid selles dokumendis käsitletakse

Keskkonnanähtused	Peamised seotud survealad	Sektori võrdlusedokumendi asjaomased punktid
Kontorite töös hoidmine	Tahkete jäätmete teke Veetarbimine Energiatarbimine, kasvuhoonegaaside heide (CO ₂) Õhku eralduvad saasteained (CO, SO ₂ , NO _x , tahked osakesed jne) Ressursside ammendumine	Punkt 3.1
Hallatava piirkonna ja enda energiakasutuse juhtimine	Energiatarbimine, kasvuhoonegaaside heide (CO ₂)	Punkt 3.2
Liikuvuse ja/või ühistranspordi haldamine	Õhku eralduvad saasteained (CO, SO ₂ , NO _x , tahked osakesed jne) Energiatarbimine, kasvuhoonegaaside heide (CO ₂)	Punkt 3.3

⁽⁷⁾ Selles EMASi sektori võrdlusedokumentis käsitletakse termineid „kohalikud omavalitsused“ ja „omavalitsusüksused“ sünonüümidega, mis viitavad avalik-õiguslikele asutustele, kes juhivad tegevust ning osutavad kodanikele teenuseid kohalikul tasandil.

Keskkonnaaspekt	Peamised seotud survetegurid	Sektori võrdlusdokumendi asjaomased punktid
Maakasutuse planeerimine ja linnade rohealade haldamine	Maakasutus Elurikkuse vähenemine	Punktid 3.4 ja 3.5
Välisõhu kvaliteedi ja müra kontrollimine	Õhku eralduvad saasteained (CO, SO ₂ , NO _x , tahked osakesed jne) Müra teke	Punktid 3.6 ja 3.7
Jäätmekäitlus	Tahkete jäätmete teke	Punkt 3.8
Joogiveevarustus	Veetarbimine	Punkt 3.9
Reovee puhastamise haldamine	Heide vette (BHT, KHT, mikrosaasteained jne) Energiatarbimine, kasvuhoonegaaside heide (CO ₂)	Punkt 3.10
Kaupade ja teenuste hankimine	Tahkete jäätmete teke Veetarbimine Energiatarbimine, kasvuhoonegaaside heide (CO ₂) Õhku eralduvad saasteained (CO, SO ₂ , NO _x , tahked osakesed jne) Ressursside ammendumine	Punkt 3.11
Elanike ja ettevõtjate keskkonnakäitumise parandamine	Tahkete jäätmete teke Veetarbimine Energiatarbimine, kasvuhoonegaaside heide (CO ₂) Õhku eralduvad saasteained (CO, SO ₂ , NO _x , tahked osakesed jne) Heide vette (BHT, KHT, mikrosaasteained jne) Ressursside ammendumine	Punkt 3.12

Parimad keskkonnajuhtimistavad, mida on kirjeldatud 3. peatükis, määrati kindlaks kõige asjakohasemate tehnikate, tegevuste ja meetmetena, mida haldusorganid saavad rakendada oma keskkonnatoime parandamiseks seoses iga tabelis (vt eespool) loetletud keskkonnaaspektiga. Nende kindlaksmääramisel võeti arvesse avalik-õiguslike asutuste konkreetseid probleeme ja võimalusi võrreldes eraettevõtjatega. Nende alla kuuluvad muu hulgas:

- rangemad hankemenetlused;
- karmid rahastamiseskirjad;
- otsuste rakendamiseks vajalik pikem aeg;

— vana taristu;

— piiratud eelarve;

aga ka:

— võimalus leppida pikemate tasuvusperioodidega;

— võimalus eelistada valikuid, mis toovad kaasa kasu ühiskonnale, mitte rahalise kasu;

— personali püsivus;

— võimalused mastaabisäästuks kohaliku, piirkondliku ja riikliku tasandi haldusorganite koostöö korral.

Selles dokumendis esitatud keskkonnajuhtimistavade rakendamisel peavad kohalikud omavalitsused võtma arvesse oma konkreetseid probleeme ning seda, kuidas konkreetseid olemasolevaid võimalusi ära kasutada ⁽⁸⁾.

3. PARIMAD KESKKONNAJUHTIMISTAVAD, KESKKONNATOIME NÄITAJAD JA TIPPTASEME VÕRDLUSALUSED AVALIKU HALDUSE SEKTORIS

3.1. Parimad keskkonnajuhtimistavad säästlikele kontoritele

See punkt on suunatud kõigile haldusorganitele, kes teevad oma toiminguid kontoris.

3.1.1. Energiakasutuse juhtimine ja minimeerimine

Parimate keskkonnajuhtimistavade hulka kuulub tsükli „planeeri, teosta, kontrolli, tegutse“ põhimõtete kohane energijuhtimise rakendamine kontorites, mille omanikud või haldajad on haldusorganid, kasutades järgmisi meetmeid:

- energiakasutuse andmete sage kogumine või pidev jälgimine; andmeid võib koguda ehitise tasandil ruumide põhjal (nt fuajee, kontoriruumid, söökla/kohvik), energiaallikate põhjal (nt gaas, elekter) ja lõppkasutuse kategooriate põhjal (nt valgustus, ruumiküte);
- andmete analüüsimine, eesmärkide seadmine, võrdlusaluste kindlaksmääramine ja nende võrdlemine tegeliku energiakasutusega;
- strateegia ja tegevuskava koostamine kontorihoone energiatõhususe parandamiseks (vt punktid 3.2.5, 3.2.7, 3.2.8).

Kohaldatavus

Seda parimat keskkonnajuhtimistava saab üldiselt kohaldada kontorihoonetes, mille omanikud või haldajad on haldusorganid. Renditud hoonete puhul võivad selle parima keskkonnajuhtimistava rakendamisega seotud meetmed olla aga piiratumad.

⁽⁸⁾ Parimate keskkonnajuhtimistavade seotud konkreetseid probleeme ja võimalusi käsitletakse kas selles dokumendis või praktilistes juhistes tavade rakendamiseks, mis on esitatud JRC avaldatud parimate tavade aruandes, mis on kättesaadav aadressil <http://susproc.jrc.ec.europa.eu/activities/emas/documents/PublicAdminBEMP.pdf>. Organisatsioonidel palutakse sellega tutvuda, et saada sektori võrdlusedokumendis kirjeldatud parimatest tavadest täpsem ülevaade.

Seonduvad keskkonnatoime näitajad ja tipptaseme võrdlusalused

Keskkonnatoime näitajad	Tipptaseme võrdlusalused
i1) Kogu aastane energiakasutus põrandapinna pindalaühiku kohta, ⁽¹⁾ — väljendatud lõppenergiana (kWh/m² aastas). Kui andmed on olemas, võib energiakasutuse jaotada ka järgmiselt: — ruumiküte (kWh/m² aastas) — ruumijahutus (kWh/m² aastas) — valgustus (kWh/m² aastas) — muu elektrikasutus (kWh/m² aastas) i2) Kogu aastane energiakasutus täistööajale taandatud töötaja (TTT) kohta, väljendatud lõppenergiana (kWh/TTT aastas). Kui andmed on olemas, võib energiakasutuse jaotada ka järgmiselt: — ruumiküte (kWh/TTT aastas) — ruumijahutus (kWh/TTT aastas) — valgustus (kWh/TTT aastas) — muu elektrikasutus (kWh/TTT aastas) i3) Kogu aastane primaarenergia kasutus põrandapinna või täistööajale taandatud töötaja kohta (kWh/m² aastas, kWh/TTT aastas) i4) Kogu aastane kasvuhoonegaaside heide põrandapinna või täistööajale taandatud töötaja kohta (kg CO₂ekvivalenti/m² aastas, kg CO₂ekvivalenti/TTT aastas)	—

⁽¹⁾ Põrandapinna saab arvutada, võttes arvesse hoone kasulikku pinda, näiteks seda, mis on esitatud energiamärgistes.

3.1.2. Veekasutuse reguleerimine ja minimeerimine

Parimate keskkonnajuhtimistavade hulka kuulub tsükli „planeeri, teosta, kontrolli, tegutse“ põhimõtete kohane veemajanduse rakendamine kontorites, mille omanikud või haldajad on haldusorganid, kasutades järgmisi meetmeid:

- veekasutuse andmete sage kogumine või pidev jälgimine; andmeid võib koguda ehitise tasandil asjakohaste ruumide põhjal, kus vett kasutatakse (nt fuajee, kontoriruumid, söökla/kohvik), ja lõppkasutuse kategooriate põhjal (nt tualetid, köögid);
- andmete analüüsimine, eesmärkide seadmine, võrdlusaluste kindlaksmääramine ja nende võrdlemine tegeliku veekasutusega;
- strateegia ja tegevuskava koostamine veekasutuse vähendamiseks (nt tõhusa veekasutusega kraanide, duššide ja rõhureduktorite paigaldamisega, nende korrapärase hooldamisega, vihmavee kogumise süsteemide paigaldamisega).

Kohaldatavus

Seda parimat keskkonnajuhtimistava saab üldiselt kohaldada kontorihoonetes, mille omanikud või haldajad on haldusorganid, tingimusel et eeldatavalt saavutatav veesääst korvab veekasutuse andmete jälgimise ja kogumise süsteemide paigaldamise ja hooldamise kulud. Renditud hoonete puhul võivad selle parima keskkonnajuhtimistava rakendamisega seotud meetmed olla piiratumad.

Seonduvad keskkonnatoime näitajad ja tipptaseme võrdlusalused

Keskkonnatoime näitajad	Tipptaseme võrdlusalused
i5) Kogu veekasutus aastas täistööajale taandatud töötaja (TTT) kohta (m^3/TTT aastas), liigitatuna järgmiselt (kui see on asjakohane): — kraanivee kasutus (m^3/TTT aastas) — kogutud vihmavee kasutus (m^3/TTT aastas) — ringlussevõetud hallvee kasutus (m^3/TTT aastas) i6) Kogu veekasutus aastas siseruumide põrandapinna kohta (m^3/m^2 aastas), liigitatuna järgmiselt (kui see on asjakohane): — kraanivee kasutus (m^3/m^2 aastas) — kogutud vihmavee kasutus (m^3/m^2 aastas) — ringlussevõetud hallvee kasutus (m^3/m^2 aastas)	b1) Kontorihoonete kogu veekasutus on väiksem kui $6,4 \text{ m}^3$ täistööajale taandatud töötaja kohta aastas

3.1.3. Jäätmetekke reguleerimine ja minimeerimine

Parimate keskkonnajuhtimistavade hulka kuulub täiustatud jäätmekäitluse rakendamine kontorihoonetes, mille omanikud või haldajad on haldusorganid, kasutades järgmisi meetmeid:

- ennetamine: paberivabade menetluste kehtestamine ja paberivabade arhiivide loomine, seadmete ja tarbekaupade kestvuse tagamine (nt keskkonnahoidlike riigihangetega, vt punkt 3.11), kontorimööbli ja -seadmete korduskasutamise võimaldamine (nt internetipõhise loetelu loomisega olemasolevate seadmete, mööbli ja kirjatarvete kohta, mida enam ei vajata, ning tagamisega, et kõik teenistused ja töötajad vaatavad selle enne uute asjade ostmist läbi; professionaalse puhastuse, paranduse ja hoolduse tagamisega, et nende eluiga pikendada); töötajate motiveerimine tarvitama ühekordselt kasutatavate plasttopside asemel korduskasutatavaid topse; plastpudelite asemel (ilma plasttopsideta) veeautomaatide kättesaadavaks tegemine koosolekutel ja üldkasutatavates ruumides;
- sortimine: lihtsa juurdepääsu võimaldamine kõige levinumate jäätmeliikide konteineritele ja kõigi muude jäätmeliikide kogumispunktile, et vähendada jäätmejäätmete teket; ringlussevõetavatest materjalidest seadmete ja tarbekaupade ostmine;
- seire: tekkinud jäätmete kohta jäätmeliikide kaupa korrapärase arvestuse pidamine, mis hõlmab kõiki jäätmeliike (nt liigiti kogutud jäätmed, jäätmejääd, ohtlikud jäätmed); selle saavutamine on võimalik asjakohaste strateegiatega ja eri teenistuste töötajate kaasamise abil.

Kohaldatavus

Seda parimat keskkonnajuhtimistava saab kohaldada kõigis haldusorganites ja see on suunatud kontorite tegevusele. Konkreetsed rakendatavad meetmed (nt liigid, mille kaupa jäätmed sortitakse) peaks kajastama konkreetseid tingimusi (nt tekkivate jäätmete liigid, konkreetsete jäätmeliikide ringlussevõtmise teenuste kohalik kättesaadavus, kohalikud õigusaktid ja jäätmekäitluse kulud).

Seonduvad keskkonnatoime näitajad ja tipptaseme võrdlusalused

Keskkonnatoime näitajad	Tipptaseme võrdlusalused
i7) Kogu kontori jäätmete teke täistööajale taandatud töötaja (TTT) kohta (kg/TTT aastas)	
i8) Kogu mööbel, seadmed ja kirjarabed, mida aastas korduskasutatakse (kg/TTT aastas, tegemata jäänud ostud eurodes TTT kohta aastas)	b2) Kontorihoonetes tekkinud jäätmetest ei saadeta midagi prügilasse
i9) Ringlussevõttu saadetud kontori jäätmed protsendina jäätmete kogukaalust (%)	b3) Kontorihoonete kogu jäätmete ke on väiksem kui 200 kg täistööajale taandatud töötaja kohta aastas
i10) Kontori jäätme jäägid ⁽¹⁾ protsendina jäätmete kogukaalust (%)	

⁽¹⁾ Jäätme jäägid on jäätmete osa, mida korduskasutamisse, ringlussevõttu, komposti ega anaeroobsele lagunemisele ei saadeta.

3.1.4. Kontoripaberi ja tarbekaupade tarbimise minimeerimine

Parimate keskkonnajuhtimistavade hulka kuulub:

- selliste sisemenetluste rakendamine ja edendamine (nt paberivabad menetlused, nagu elektroonilised töövood, e-allkirjad ja elektroonilised arhiivid, koosolekute jaoks dokumentide printimata jätmine, teabelehtede/aruanete printimata jätmine, kahepoolne printimine kui vaikevalik), mis aitavad töötajatel ja üldsusel kontoripaberi (st koopial/trükipaber) ja tarbekaupade (st kõik kontorites kasutatavad asjad, nagu pastapliiatsid, pliiatsid, markerid, märkmikud) kasutamist vältida, vähendades seeläbi nõudlust;
- keskkonnahoidlike riigihangete kasutamine (vt punkt 3.11), et teha väiksema keskkonnamõjuga valikuid, nt väikse grammkaaluga kontoripaber, kestvamad ja taastäidetavad tooted ning alternatiivid, mille keskkonnamõju ja toksilisus on väiksed.

Kohaldatavus

Seda parimat keskkonnajuhtimistava saab üldiselt kohaldada kõigis haldusorganites..

Seonduvad keskkonnatoime näitajad ja tipptaseme võrdlusalused

Keskkonnatoime näitajad	Tipptaseme võrdlusalused
i11) Päevane kasutatud kontoripaberi lehtede arv ⁽¹⁾ täistööajale taandatud töötaja (TTT) kohta (lehtede arv/TTT tööpäevas)	b4) Kontoripaberi tarbimine on väiksem kui 15 A4-lehte täistööajale taandatud töötaja kohta tööpäevas
i12) Keskkonnahoidliku sertifitseeritud kontoripaberi osakaal kogu ostetud kontoripaberis (%)	b5) Kasutatav kontoripaber on 100 % ringlussevõetud või sertifitseeritud vastavalt ISO I tüübi ökomärgisele ⁽²⁾ (nt ELi ökomärgis)
i13) Täistööajale taandatud töötaja (TTT) kohta ostetud kontoritarvete maksumus aastas (eurot TTT kohta aastas)	

⁽¹⁾ Eri suuruses paberilehtede (nt A4, A3) arvu saab arvutada ümber samaväärseks A4-lehtede arvuks (nt üks A3-leht on võrdne kahe A4-lehega).

⁽²⁾ Rahvusvaheline Standardiorganisatsioon (ISO) on keskkonnastandardite ISO 14000 seeria osana koostanud konkreetset keskkonnamärgiste jaoks allseeria (ISO 14020), mis hõlmab kolme liiki märgisesüsteeme. Seega on I tüübi ökomärgis mitme kriteeriumiga märgis, mille on välja töötanud kolmas isik. Selle näideteks on ELi tasandil ELi ökomärgis või riiklikul või mitmepoolsel tasandil Saksamaa sinise inglise ökomärgis, Austria ökomärgis ja Põhjamaade luigemärgis.

3.1.5. Pendelrändamise ja ametisõitude keskkonnamõju vähendamine

Parimate keskkonnajuhtimistavade hulka kuulub pendelrändamise ja ametisõitude keskkonnamõju vähendamine järgmiste meetmetega:

- töötajate kaasamine ja käitumise muutmine, et saavutada säästlikum pendelrändamine (nt kampaaniad digitaalsete vahendite kaudu, majanduslikud stiimulid ja pärssivad tegurid, sotsiaalsete mängude ja preemiapõhiste stiimulite kasutamine);
- kogu organisatsiooni töötajatele selliste reisiplaanide koostamine, mis edendavad säästlikke pendelrändamise ja ametisõitude viise (nt kokkulepe kohalike ühistransporditeenuste osutajatega liinide kohandamiseks reisijate vajadustele; nn CO₂-eelarve rakendamine ametisõitude puhul);
- transporditeenuste hangetele rangete säästlikkuskriteeriumite kehtestamine (nt lühireisideks lennukite asemel rongide kasutamine; otselendude või mitmeliigilist transporti hõlmavate reiside eelistamine ümberistumisega lendudele);
- autodega pendelrändamise vähendamine ühistranspordi olemasolu korral ja autode tõhusa kasutamise soodustamine (nt ühe reisijaga autoreiside arvu vähendamine koossõidu edendamisega töötajate seas);
- töötajatele paindlikuma töökorralduse võimaldamine, vähendades seeläbi kogu transpordivajadust (nt kaugtöö ja kodus töötamise kehtestamine, virtuaalsete koosoleku pidamise vahendite kasutuselevõtt).

Kohaldatavus

See parim keskkonnajuhtimistava on kohaldatav igat liiki ja igasuguse ulatusega haldusorganites. Konkreetsete rakendatavad meetmed erinevad aga olenevalt kohalikest tingimustest, nagu geograafiline asukoht ja ühistranspordi kättesaadavus.

Seonduvad keskkonnatoime näitajad ja tipptaseme võrdlusalused

Keskkonnatoime näitajad	Tipptaseme võrdlusalused
i14) Vahendite rakendamine säästliku pendelrändamise edendamiseks (jah/ei)	
i15) Iga päev üksi autoga pendelrändavate töötajate osakaal (%)	
i16) Vähemalt kolm korda nädalas jalgsi, jalgrattaga või ühissõidukiga pendelrändavate töötajate osakaal (%)	b6) Vahendeid töötajatele säästliku pendelrändamise propageerimiseks rakendatakse ja arendatakse
i17) Ametisõitude kogu aastane CO ₂ -heide (CO ₂ -ekvivalenttonni aastas)	b7) Nn CO ₂ -eelarvet rakendatakse kõigi ametisõitude puhul
i18) Ametisõitude kogu aastane CO ₂ -heide täistööajale taandatud töötaja (TTT) kohta (kg CO ₂ ekvivalenti/TTT aastas)	b8) Videokonverentsisüsteemid on kõigile töötajatele kättesaadavad ning nende kasutamist jälgitakse ja edendatakse
i19) Nn CO ₂ -eelarve rakendamine kõigi ametisõitude puhul (jah/ei)	
i20) Videokonverentsisüsteemide kättesaadavus kõigile töötajatele ning nende kasutuse jälgimine ja edendamine (jah/ei)	

3.1.6. Sööklate ja kohvikute keskkonnamõju vähendamine

Parimate keskkonnajuhtimistavade hulka kuulub:

- söökla- ja kohvikuteenuste hankimine või asutuse sööklate ja kohvikute jaoks toidu ja jookide hankimine, kehtestades säästlikkusnõuded, nagu hooajaline ja mahetoit, tagades taime-/veganitoidu olemasolu ning vältides (võimaluse korral) ühekordselt kasutatavates plastpakendites toodete pakkumist; selliste teenuseosutajate valimine, kes saavad osutada teenuseid, ilma et nad tarvitaksid ühekordselt kasutatavaid plastnõusid, nagu joogitopsid, muud nõud ja söögiriistad (vt ka punkt 3.11);
- töötajate kaasamise kampaaniate korraldamine, et propageerida säästlikke toiduvalikuid;
- sööklates ja kohvikutes käitumismuutuste esilekutsumine toidu esitlemise viiside kaudu (st selle muutmine, kuidas toiduvalikud on esitatud, et konkreetsest valikust saaks loomulik või vaikevalik) ja hinnapoliitikaga (st säästlikumate toiduvalikute madalamad hinnad);
- toidujäätmete hulga vähendamise poliitika kehtestamine, millega muudetakse toiduportsjonid väiksemaks, pakutakse eri suuruses portsjoneid, planeeritakse menüüsid hoolikalt jne.

Kohaldatavus

See parim keskkonnajuhtimistava on kohaldatav haldusorganite igat liiki ja igasuguse suurusega kontorihoonetes, mille juurde kuulub asutusesisene söökla või kohvik.

Seonduvad keskkonnatoime näitajad ja tipptaseme võrdlusalused

Keskkonnatoime näitajad	Tipptaseme võrdlusalused
i21) Väikse mõjuga toiduvalikute (nt hooajaline, mahetoit) osakaal (väikse mõjuga toidu protsent kogu ostumahus)	—
i22) Tekkinud toidujäätmete kogus portsjoni kohta (g/portsjon)	
i23) Anaeroobsele lagunemisele saadetud toidujäätmete osakaal (anaeroobsele lagunemisele saadetud jäätmete protsent kõigi toidujäätmete kogusest tonnides)	

3.1.7. Koosolekute ja ürituste korraldamise keskkonnamõju vähendamine

Parimate keskkonnajuhtimistavade hulka kuulub:

- säästlike ürituste korraldamise süsteemi kehtestamine; korraldussüsteemi võib rakendada haldusorgan ise ja/või tuleks leida töövõtjad/tarnijad, kellel on korraldussüsteem juba olemas; tarnijatel ja hotellidel võib olla ka keskkonnajuhtimissüsteem (nt EMAS);
- kõigi sidusrühmade (tarnijatest delegaatide ja laiema kogukonnani) ning üritusega seotud või sellest osa võtvate isikute teavitamine meetmetest, mida nad saavad võtta, et vähendada üritusel osalemise keskkonnamõju (nt õigete sortimiskonteinerite kasutamine, kraanivee ja korduskasutatavate veepudelite eelistamine, säästlike transpordivahendite valimine);
- ürituse või koosoleku toimumiskoha valimine, arvestades keskkonnakriteeriume (nt hea ühistranspordiühendus, väiksema keskkonnamõjuga hoone, kehtiva keskkonnajuhtimissüsteemiga toimumiskoht);
- keskkonnahoidlike riigihangete rakendamine (vt punkt 3.1.1) koosolekute ja ürituste korraldamiseks vajalike toodete ja teenuste valimisel ning meenete ja konverentsimaterjalide (nt teabelehed, mälupulgad, märgid) koguse piiramine;
- toitlustusteenuste hankimine või asutusesiseste toitlustusteenuste kaudu toidu ja jookide hankimine, kehtestades säästlikkusnõuded, nagu hooajaline ja mahetoit, tagades taime-/veganitoidu olemasolu ning vältides (võimaluse korral) ühekordselt kasutatavates plastpakendites toodete pakkumist; teenuseosutajate valimine, kes saavad osutada teenuseid, ilma et nad tarvitsid ühekordselt kasutatavaid plastnõusid, joogitopse ja söögiriistu, ning veeautomaatide kättesaadavaks muutmise veepudelite kasutamise asemel (vt ka punktid 3.1.6 ja 3.11).

Kohaldatavus

See parim keskkonnajuhtimistava on kohaldatav igat liiki ja igasuguse ulatusega haldusorganites, kes korraldavad koosolekuid ja üritusi.

Seonduvad keskkonnatoime näitajad ja tipptaseme võrdlusalused

Keskkonnatoime näitajad	Tipptaseme võrdlusalused
i24) Tunnustatud säästlike ürituste korraldamise süsteemi (nt ISO 20121) või keskkonnajuhtimissüsteemiga (nt EMAS) tarnijate osakaal (%)	—
i25) Üritustega seotud hangete osakaal, mille kriteeriumites viidatakse tunnustatud säästlike ürituste korraldamise süsteemile (nt ISO 20121) või keskkonnajuhtimissüsteemile (nt EMAS) (%)	

3.2. Parimad keskkonnajuhtimistavad seoses säästva energia ja kliimamuutustega

See punkt on suunatud kohalikele omavalitsustele seoses nende tegevusega haldajate ja teenuseosutajatena, kelle mitmesugused otsesed toimingud kulutavad energiat, ning seoses nende suunava rolliga piirkonnas, mille eest nad vastutavad. Selles punktis esitatud parimad keskkonnajuhtimistavad on jagatud nelja rühma:

- poliitikavaldkonna parimad keskkonnajuhtimistavad, mis on seotud poliitikameetmetega, mida kohalik omavalitsus saab nii asutuse sees kui ka hallataval territooriumil võtta, et kasutada säästvat energiat ning leevendada kliimamuutusi ja kohaneda nendega;
- parimad keskkonnajuhtimistavad, mis on seotud otseste toimingutega, millega kohalikud omavalitsused saavad vähendada energiakasutust ning minna oma hoonetes ja taristutes üle taastuvenergiale;
- parimad keskkonnajuhtimistavad, mis on seotud omavalitsusüksuste reguleeriva ja planeeriva rolliga;
- parimad keskkonnajuhtimistavad, mis on seotud omavalitsusüksuste mõjuga oma territooriumidele, avaliku sektori võimaliku eeskujuga andva rolliga ning sellega, kuidas kohalikud omavalitsused saavad elanike ja organisatsioonide tegevust esile kutsuda.

Poliitika valdkonna parimad keskkonnajuhtimistavad

3.2.1. Energiakasutuse ja heite andmiku koostamine omavalitsusüksuse territooriumi kohta

Parimate keskkonnajuhtimistavade hulka kuulub:

- süstemaatiline energiakasutus- ja heiteandmete kogumine omavalitsusüksuse territooriumi kohta; andmik hõlmab energiatarbimist ja heidet territooriumi kõigis sektorites, sealhulgas tööstus-, kaubandus-/teenuste-, põllumajandus-, ehitus-, eluaseme- ja transpordisektoris;
- kogutud andmete kohta avalike aruannete esitamine ja andmete kasutamine, et määrata kindlaks meetmed, millega piirkonnas kasvuhoonegaaside heidet vähendada (vt punkt 3.2.2).

Kohaldatavus

See parim keskkonnajuhtimistava on kohaldatav kõigis kohalikes omavalitsustes.

Seonduvad keskkonnatoime näitajad ja tipptaseme võrdlusalused

Keskkonnatoime näitajad	Tipptaseme võrdlusalused
i26) Omavalitsusüksuse territooriumi kogu aastane CO ₂ -heide: koguheide (t CO ₂ eq) ja heide elaniku kohta (kg CO ₂ eq elaniku kohta)	—
i27) Omavalitsusüksuse territooriumi aastane energiakasutus elaniku kohta, väljendatud lõppenergiana (kWh/elanik)	

3.2.2. Omavalitsuse energia ja kliima tegevuskava väljatöötamine ja rakendamine

Parimate keskkonnajuhtimistavade hulka kuulub omavalitsuse energia ja kliima tegevuskava väljatöötamine energiakasutuse andmete ja heiteinventuuri põhjal (vt punkt 3.2.1). Tegevuskava sisaldab teadus- ja tõendus põhiseid lühi- ja pikaajalisi eesmärke, mis on võimalik saavutada mitme kindlaksmääratud meetme rakendamisega (nt erahoonete ja -ettevõtete energiakasutuse vähendamine, munitsipaalhoonete ja kohalike avalike teenuste energiakasutuse vähendamine, ühistranspordi täiustamine).

Kohaldatavus

See parim keskkonnajuhtimistava on kohaldatav kõigis kohalikes omavalitsustes.

Seonduvad keskkonnatoime näitajad ja tipptaseme võrdlusalused

Keskkonnatoime näitajad	Tipptaseme võrdlusalused
i28) Olemas on omavalitsuse energia ja kliima tegevuskava, mis sisaldab eesmärgi ja meetmeid (jah/ei)	b9) Olemas on energiakasutuse andmetel ja heiteinventuuril põhinev omavalitsuse energia ja kliima tegevuskava, mis sisaldab eesmärgi ja meetmeid
i26) Omavalitsusüksuse territooriumi kogu aastane CO ₂ -heide: koguheide (t CO ₂ eq) ja heide elaniku kohta (kg CO ₂ eq elaniku kohta)	
i27) Omavalitsusüksuse territooriumi aastane energiakasutus elaniku kohta, väljendatud lõppenergiana (kWh/elanik)	

3.2.3. Omavalitsusüksuse territooriumi kliimamuutustega kohanemise strateegia väljatöötamine ja rakendamine

Parimate keskkonnajuhtimistavade hulka kuulub omavalitsusüksuse territooriumi jaoks kliimamuutustega kohanemise tervikliku strateegia väljatöötamine; strateegia peab võimaldama kaitsta tehis- ja looduskeskkonda kliimamuutuste kahjuliku mõju (nt üleujutused, kuumalained, põuad) eest. Kliimamuutustega kohanemise strateegia võib tugineda teistele kohalikele ja piirkondlikele kohanemisstrateegiatele ning sellega peaks tagama, et need on omavahel seotud. Strateegia peab olema kooskõlas muu asjaomase poliitika ja muude strateegiatega (nt vooluveekogude majandamiskavad), milles tuleb ühtlasi strateegiat arvestada.

Kohaldatavus

See parim keskkonnajuhtimistava on kohaldatav kõigis kohalikes omavalitsustes. Kohanemisstrateegia ulatust tuleks laiendada haldusorgani konkreetsest kontekstist lähtuvalt. Meetmed, mida strateegia hõlmab, peavad olema kooskõlas kliimamuutuste prognoositava mõjuga territooriumil.

Seonduvad keskkonnatoime näitajad ja tipptaseme võrdlusalused

Keskkonnatoime näitajad	Tipptaseme võrdlusalused
i29) Kasutusel on omavalitsusüksuse territooriumi kliimamuutustega kohanemise terviklik strateegia (jah/ei)	b10) Kasutusel on omavalitsusüksuse territooriumi kliimamuutustega kohanemise terviklik strateegia
i30) Strateegia tulemusena kaitstud kodude ja ettevõtete osakaal (%)	

Otseste toimingutega seotud parimad keskkonnajuhtimistavad

3.2.4. Energiatõhusa tänavavalgustuse rakendamine

Parimate keskkonnajuhtimistavade hulka kuulub:

- tänavavalgustussüsteemi auditi tegemine;
- valgustite täiustamine, et vältida ülespoole suunatud ja häirivat valgust ning maksimeerida kasulikku valgust;
- valgustatuse vähendamine, et see vastaks tegelikele vajadustele (st ülevalgustatuse vältimine);

- lampide väljavahetamine, eelistades äärmiselt energiatõhusaid tehnoloogiaid (nt LED), milles on arvestatud vastupidavust, värviesitusindeksit ⁽⁹⁾ ja valguse värvustemperatuuri; ⁽¹⁰⁾
- õine hämardamine (st valgustuse vähendamine hilja öösel);
- aruka tänavavalgustuse kasutuselevõtmine (nt sensorite kasutamine, et inimeste kohaloleku tuvastamise korral valgustatust ajutiselt suurendada).

Kohaldatavus

See parim keskkonnajuhtimistava on kohaldatav kõigis haldusorganites, kes otseselt või kaudselt (riigi- või eraettevõtja kaudu) tänavavalgustuse tagamist korraldavad. Loetletud meetmete rakendamiseks vajalikud investeeringud võivad mõnel juhul osutada piiranguks ja mõjutada konkreetsete rakendatavate meetmete valikut, aga üldiselt kaalub energiasääst investeeringud üles ning nende tasuvusaeg on mõistlik.

Seonduvad keskkonnatoime näitajad ja tipptaseme võrdlusalused

Keskkonnatoime näitajad	Tipptaseme võrdlusalused
i31) Tänavavalgustuse aastane energiakasutus elaniku kohta (kWh/elanik aastas)	b11) Tänavavalgustuse energiakasutus kilomeetri kohta on väiksem kui 6 MWh/km aastas
i32) Tänavavalgustuse aastane energiakasutus valgustatud tänavate iga kilomeetri kohta (MWh/km aastas)	

3.2.5. Üldkasutatavate hoonete energiatõhususe parandamine

Parimate keskkonnajuhtimistavade hulka kuulub üldkasutatavate hoonete energiatõhususe maksimeerimine ja nende energiakasutuse minimeerimine. Selle saavutamine on võimalik hoone energiatõhususe parandamise ja välispiirde (seinte, katuse ja klaaspindade) täiustamisega, õhutiheduse suurendamisega, samuti energiatõhusate seadmete paigaldamisega ning selle tagamisega, et energiasüsteemid vastaksid hoone omaniku või lõppkliendi kehtestatud toimumisnõuetele.

Nii uute kui ka olemasolevate hoonete puhul on võimalik saavutada suurem energiatõhusus kui see, mis vastab riiklikes ehitusalastes õigusaktides ⁽¹¹⁾ kehtestatud miinimumnõuetele, ja projekteerida või renoveerida need hooned liginullenergiahooneteks juba enne, kui see muutub ELis kohustuslikuks ⁽¹²⁾.

Hoonete energiatõhususe parandamise meetmete kindlaksmääramisel ei tule võtta arvesse üksnes energiatõhusust, mis tuleb saavutada, vaid ka üldist keskkonnamõju hoonete kogu olelusringi jooksul ⁽¹³⁾. Keskkonnamõju saab minimeerida muu hulgas sellega, kui valida säästlikult ja vähese primaarenergia kasutamisega toodetud ehitusmaterjalid ning tagada projekteerimise etapis lihtne kohandatavus, et soodustada hoone edaspidist korduskasutamist ja hõlpsat rekonstrueerimist (nt paindlike planeeringutega) ning võimalust ehitusmaterjale ja -detaile korduskasutamiseks ja ringlussevõtuks demonteerida.

⁽⁹⁾ Lambi värviesitusindeks näitab inimsilma võimet selles valguses värve eristada. Suur värviesitusindeks on vajalik paikades, kus värvide eristamine on oluline.

⁽¹⁰⁾ Tugeva valge/külma valgusega lampidel võib olla kohalikule loomastikule suur kahjulik mõju.

⁽¹¹⁾ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 19. mai 2010. aasta direktiiviga 2010/31/EL hoonete energiatõhususe kohta (ELT L 153, 18.6.2010, lk 13) (hoonete energiatõhususe direktiiv) nõutakse liikmesriikidelt hoonete energiatõhususe miinimumnõuete kehtestamist, mis peavad kajastuma riiklikes ehitusalastes õigusaktides. Direktiivis võeti kasutusele võrdlusanalüüsi süsteem, et järkjärgult suurendada kõnealuste energiatõhususe nõuete kõrgetasemelisust nende korrapärase läbivaatamise teel.

⁽¹²⁾ Hoonete energiatõhususe direktiivis on ette nähtud, et kõik uued hooned tarbivad väga vähe või peaaegu ei tarbigi energiat (liginullenergiahooned) 2020. aastaks või – kui neid kasutavad ja omavad riigiasutused – 2018. aastaks.

⁽¹³⁾ Euroopa Komisjon katsetab praegu vabatahtlikku aruandlusraamistikku Level(s) hoonete üldise kestlikkuse hindamiseks kogu nende olelusringi jooksul. Lisateave on kättesaadav aadressil <http://ec.europa.eu/environment/eussd/buildings.htm>

Kohaldatavus

See parim keskkonnajuhtimistava on kohaldatav kõigis haldusorganites eeldusel, et nad saavad eraldada vajalikud rahalised vahendid üldkasutatavate hoonete energiatõhususe parandamiseks. Selle parima keskkonnajuhtimistava kohaldamine võib olla keerulisem renditud kinnisvara puhul. Ühtlasi oleneb hoone energiatõhususe tase, mis on võimalik igal konkreetsel juhul saavutada, hoone omadustest (nt vana hoone).

Seonduvad keskkonnatoime näitajad ja tipptaseme võrdlusalused

Keskkonnatoime näitajad	Tipptaseme võrdlusalused
i1) Kogu aastane energiakasutus põrandapinna pindalaühiku kohta, väljendatud lõppenergiana (kWh/m ² aastas)	b12) Uute hoonete projekteerimisel on primaarenergia kogukasutus (sh kõik kasutusviisid) väiksem kui 60 kWh/m ² aastas
i33) Kogu aastane primaarenergiakasutus põrandapinna pindalaühiku kohta (kWh/m ² aastas)	b13) Olemasolevate hoonete rekonstrueerimise projekteerimisel on primaarenergia kogukasutus (sh kõik kasutusviisid) väiksem kui 100 kWh/m ² aastas

3.2.6. Sotsiaalkorterite energiatõhususe parandamine

Parimate keskkonnajuhtimistavade hulka kuulub sotsiaalkorterite energiatõhususe parandamine, nii olemasolevate rekonstrueeritavate kui ka uute hoonete puhul, nagu kirjeldatud eespool seoses üldkasutatavate hoonetega (vt punkt 3.2.5). Parim keskkonnajuhtimistava seoses sotsiaalkorteritega on kaasata kohalikud elanikud rekonstrueerimise planeerimisse või uue hoone projekteerimisse, et võtta arvesse nende vajadusi ning tutvustada neile liginullenergiahoonete häid omadusi ja seda, kuidas neid kasutada.

Kohaldatavus

See parim keskkonnajuhtimistava on kohaldatav kõigis haldusorganites, kes haldavad sotsiaalkortereid. Vajalike investeeringute summa võib osutuda selle tava rakendamisel oluliseks takistuseks. Asjaomane kasu ühiskonnale (paranenud heaolu, vähenenud kütteostuvõimeetus) ja rahaline kasu (energiasäästust, kui energia eest maksab korterite haldaja, või suuremast üüri maksvate üürnike arvust, kui nad oma energiakulude eest ise vastutavad) kaaluvad aga investeeringud üles.

Seonduvad keskkonnatoime näitajad ja tipptaseme võrdlusalused

Keskkonnatoime näitajad	Tipptaseme võrdlusalused
i1) Kogu aastane energiakasutus põrandapinna pindalaühiku kohta, väljendatud lõppenergiana (kWh/m ² aastas)	b12) Uute hoonete projekteerimisel on primaarenergia kogukasutus (sh kõik kasutusviisid) väiksem kui 60 kWh/m ² aastas
i33) Kogu aastane primaarenergiakasutus põrandapinna pindalaühiku kohta (kWh/m ² aastas)	b13) Olemasolevate hoonete rekonstrueerimise projekteerimisel on primaarenergia kogukasutus (sh kõik kasutusviisid) väiksem kui 100 kWh/m ² aastas

3.2.7. Üldkasutatavate hoonete energiatõhususe saavutamine energiatõhususe lepingutega

Parimate keskkonnajuhtimistavade hulka kuulub energiatõhususe lepingute rakendamine seoses üldkasutatavate hoonetega. Haldusorgan määrab energiateenuse ettevõtja, kes teeb kindlaks sobivad meetmed üldkasutatavate hoonete energiatõhususe parandamiseks, arendab meetmeid ja kehtestab need ning tagab, et saavutatakse kehtestatud energiasäästu tase, võtab vastutuse investeerimisriski eest ja paljudel juhtudel korraldab projektide rahastamist. See võimaldab haldusorganitel parandada üldkasutatavate hoonete energiatõhusust ilma vajaduseta investeerimiskulusid ette rahastada.

Olemas on kaks energiatõhususe lepingute liiki:

- jagatud säästu leping, mille kohaselt energiateenuse ettevõtja ja haldusorgan jagavad määratud protsendi alusel ning määratud arvu aastate jooksul omavahel ära energiakulude säästu;
- garanteeritud säästu leping, mille kohaselt energiateenuse ettevõtja tagab haldusorganile teatava energiasäästu taseme ja haldusorgan saab väiksema energiaarve. Tegelik sääst on aga suurem kui tagatud sääst ja energiateenuse ettevõtja teenib vahe pealt.

Kohaldatavus

Kõik haldusorganid saavad parandada oma hoonete energiatõhusust energiatõhususe lepingute abil. Eriti asjakohane on see nende haldusorganite ja/või projektide seisukohast, mille puhul oleks vajalike investeeringute tegemine finantssuutlikkuse puudumise tõttu või energiatõhususealase tehnilise ja haldussuutlikkuse puudumise tõttu muidu keeruline.

Seonduvad keskkonnatoime näitajad ja tipptaseme võrdlusalused

Keskkonnatoime näitajad	Tipptaseme võrdlusalused
i34) Haldusorgani kogu energiakasutuse osakaal, mille kohta on sõlmitud energiatõhususe lepingud (%)	—

3.2.8. Olemasolevate hoonete energiatõhususe parandamine seire ja energijuhtimisega ning käitumisharjumuste muutumise soodustamisega

Parimate keskkonnajuhtimistavade hulka kuulub:

- otseselt ehitus- ja energijuhtimisega eest vastutavatele põhitöötajatele energiatõhusust käsitlevate koolituste pakkumine; koolitused peavad sisaldama teoreetilist ja praktilist õpet, mida toetavad nõuetekohased käsiraamatud ning juhendid;
- töötajate kaasamine energiakasutust mõjutavatesse tegevustesse (nt tulede kustutamine, ruumi sobiva temperatuuri valimine), keskendudes eelkõige lugupeetud ja mõjukatele töötajatele (nt käitumise muutmise eest võitlejad);
- käitumise muutmise kampaaniate planeerimine ja korraldamine, et edendada kogu haldusorgani energiatõhusust; kõigepealt tuleb määrata kindlaks iga kampaania sihtrühm ja seejärel on võimalik sihtrühma kuuluvate töötajate seas konkreetseid energiatõhusaid tegevusi korralikult propageerida;
- selliste energiamärgiste kasutuselevõtmine, millel on esitatud hoone energiatõhusus, et panna need hoones selgelt nähtavale kohale või kasutada neid kaasamisvahendina konkreetsetes teadlikkuse suurendamise kampaaniates.

Kohaldatavus

See parim keskkonnajuhtimistava on kohaldatav kõigis haldusorganites.

Seonduvad keskkonnatoime näitajad ja tipptaseme võrdlusalused

Keskkonnatoime näitajad	Tipptaseme võrdlusalused
i1) Kogu aastane energiakasutus põrandapinna pindalaühiku kohta, väljendatud lõppenergiana (kWh/m ² aastas)	—
i35) Kaasatud töötajate osakaal, kes osalevad teadlikkuse suurendamise kampaanias ka aasta pärast selle alustamist (%)	
i36) Keskkonnavalaste koolituste tundide arv täistööajale taandatud töötaja (TTT) kohta aastas (h/TTT aastas)	

3.2.9. Kaugkütte- ja/või kaugjahutusvõrkude kasutuselevõtt

Parimate keskkonnajuhtimistavade hulka kuulub kaugkütte- ja/või kaugjahutusvõrkude kasutuselevõtt, et tagada üldkasutatavates hoonetes ja/või kodumajapidamistes ruumiküte ja kuum vesi või ruumijahutus. Kui võrku saadetak kütte ja/või jahutus on tsentraalsed, võivad need pärineda energia ja soojuste koostootmise süsteemidest või kolmiktootmisjaamadest. Võimaluse korral saab täiendavat keskkonnakasutusest sellest, kui need süsteemid töötavad taastuval biomassil või kui kasutada geotermilist energiat või tööstusettevõtete heitsoojust.

Kohaldatavus

See parim keskkonnajuhtimistava on kohaldatav kõigis kohalikes omavalitsustes. See on eriti asjakohane äsja hoonestatud piirkondade puhul ning üldkasutatavate hoonekomplekside või muude avalike taristute (nt ujulate) olulise rekonstrueerimise puhul. Mõned piirangud esinevad hõredalt asustatud piirkondades ning paikades, kus nõudlus kütte ja jahutuse järele märkimisväärselt kõigub.

Seonduvad keskkonnatoime näitajad ja tipptaseme võrdlusalused

Keskkonnatoime näitajad	Tipptaseme võrdlusalused
i37) Kütte- ja jahutussüsteemide aastane CO ₂ -heide enne ja pärast kaugkütte/-jahutuse rakendamist, esitatud absoluutarvuna või koostatavate või jahutatavate hoonete põrandapinna pindalaühiku kohta (CO ₂ -ekvivalenttonni, kg CO ₂ -ekvivalenti/m ²)	—

3.2.10. Taastuenergia kohapeal tootmise ning minikoostootmise süsteemide rakendamine üldkasutatavates hoonetes ja sotsiaalkorterites

Parimate keskkonnajuhtimistavade hulka kuulub vähese CO₂-heidetega tehnoloogiate pakkumine üldkasutatavatele hoonetele ja sotsiaalkorteritele energianõudluse katmiseks. Need tehnoloogiad võivad hõlmata päikese soojusenergia süsteeme soojusenergia tootmiseks, kohapealseid päikese paneele elektri tootmiseks või – piisava küttevajaduse korral – väikseid soojus- ja elektrienergia koostootmise süsteeme (minikoostootmise süsteeme), et toota soojust ja elektrit koos ning tõhusamalt. Minikoostootmise süsteemid võivad töötada gaasiga või kui olemas on kohalik kestliku biomassi allikas, siis biomassiga, tuues kaasa täiendava keskkonnakasutuse.

Kohaldatavus

See parim keskkonnajuhtimistava on kohaldatav kõigis haldusorganites. Konkreetsete lahenduste rakendamist võivad aga piirata taastuvate energiaallikate kohalik olemasolu ja vajalikud rahalised investeeringud.

Seonduvad keskkonnatoime näitajad ja tipptaseme võrdlusalused

Keskkonnatoime näitajad	Tipptaseme võrdlusalused
i38) Kohapeal toodetud taastuenergia põrandapinna pindalaühiku kohta (kWh/m ² aastas)	
i39) Kohapeal taastuvatest energiaallikatest toodetud energia osakaal kogu energiakasutuses (%)	b14) 100 % üldkasutatavas hoones tarbitavast elektrist on kohapeal toodetud taastuvelekter
i40) Kohapeal toodetud vähese CO ₂ -heitega energia osakaal kogu energiakasutuses (%)	b15) 100 % üldkasutatava hoone/sotsiaalkorteri kuuma vee nõudlusest kaetakse taastuvatest energiaallikatest kohapeal toodetud soojusega
i41) Kohapeal toodetud taastuvelektri osakaal kogu elektrikasutuses (%)	
i42) Osa kuuma vee nõudlusest, mis kaetakse taastuvatest energiaallikatest kohapeal toodetud soojusega (%)	

Omavalitsusüksuste reguleeriva ja planeeriva rolliga seotud parimad keskkonnajuhtimistavad

3.2.11. Kohalike ehituseeskirjade, linnaplaneerimise ja ehituslubade abil kõrgemate energiatõhususe standardite ja taastuenergianõuete kehtestamine maakasutuse planeerimisele, mis on seotud uusehitistega ja hoonetega, mida oluliselt rekonstrueeritakse

Parimate keskkonnajuhtimistavade hulka kuulub kohalikus planeerimissüsteemis selle sätestamine, et piirkonna uus- ja rekonstrueeritud ehitised peavad vastama eeskujuks olevatele energiastandarditele (st suur energiatõhusus ja taastuenergia tootmise integreerimine). Autonoomia võimaldab enamikul omavalitsusüksustel kasutada riiklikes õigusaktides kehtestatud rangemaid energiastandardeid ja taastuenergianõudeid ning teha kohalikul tasandil positiivseid muudatusi. Kohalikus planeerimissüsteemis kehtestatud nõudeid võib ehitustööstuse arengu ja uute riiklike eesmärkide põhjal korrapäraselt ajakohastada.

Parimate keskkonnajuhtimistavade hulka kuulub ka hoonete energiatõhususe ning taastuvate energiaallikate kaasamise arvesse võtmine linnaplaneerimises ja ehituslubades, et nõuda organisatsioonidelt ja elanikelt säästva energia lahenduste kasutuselevõttu ja/või neid selleks julgustada.

Kohaldatavus

See parim keskkonnajuhtimistava on kohaldatav kõigis kohalikes omavalitsustes, mille ülesannete hulka kuulub kohalike ehituseeskirjade kehtestamine ja/või ehituslubade andmine. Riiklikud õigusaktid võivad aga piirata seda, mida neil on võimalik nõuda.

Seonduvad keskkonnatoime näitajad ja tipptaseme võrdlusalused

Keskkonnatoime näitajad	Tipptaseme võrdlusalused
i43) Eeskirjade kehtestamine, milles on sätestatud kõrgemad energiatõhususe standardid ja taastuenergiaõuded (jah/ei)	—
i44) Hoone energiatõhusus, mida nõutakse kohalikes ehituseeskirjades (kWh/m ² aastas)	
i45) Ehituslubade läbivaatamisel võetakse süsteemselt arvesse hoone energiatõhusust ja taastuvate energiaallikate kaasamist (jah/ei)	

Parimad keskkonnajuhtimistavad, mis on seotud omavalitsusüksuste mõjuga oma territooriumidele

3.2.12. Avaliku sektori eeskujulise andev roll

Parimate keskkonnajuhtimistavade hulka kuulub:

- edasipüüdlikkuse näitamine, ületades riiklikke ja rahvusvahelisi eesmärgi, mis on seotud kohaliku omavalitsuse enda ja omavalitsuse hallatava territooriumi energiakasutusele, ning kindlalt pühendudes omavalitsusüksuse kõrgeimatel tasanditel ja teiste asjaomaste sidusrühmade kaasamisega;
- eeskujulise näitamine: omavalitsusüksus võib rakendada eeskujulikke meetmeid ja saavutada hoone eeskujuliku energiatõhususe, näitamaks, et see on võimalik, ning edendamaks kohalikku säästva energia lahenduste turgu; omavalitsusüksus võib ellu viia ka juhtprojekte, et näidata avaliku sektori asutuse pühendumist säästlikkusele.
- tõhus üldsusega suhtlemine: haldusorganit tuleb näha eesmärgi saavutamiseks, sest see innustab teisi sidusrühmi eeskujulise järgima;
- stiimulikavade loomise toetamine: kohalike kavade loomine, et rahastada elanike tegevust oma keskkonnamõju vähendamiseks;
- abi osutamine eesmärgiga ületada säästva energia lahenduste rakendamise institutsioonilised takistused.

Kohaldatavus

See parim keskkonnajuhtimistava on kohaldatav kõigis kohalikes haldusorganites.

Seonduvad keskkonnatoime näitajad ja tipptaseme võrdlusalused

Keskkonnatoime näitajad	Tipptaseme võrdlusalused
i46) Juht- ja näidisprojektide elluviimine (jah/ei)	—
i47) Kõrge energiatõhususe taseme saavutamine seoses haldusorgani kõigi hoonete ja tegevustega (jah/ei)	

3.2.13. Energiatõhusust ja taastuenergiat puudutavad teabe- ja nõustamisteenused kodanikele ja ettevõtjatele ning avaliku ja erasektori partnerluste loomine

Parimate keskkonnajuhtimistavade hulka kuulub:

- strateegiliste partnerluste loomine, et kaasata laiemat kogukonda CO₂-heite vähendamise kavade väljatöötamisse ja elluviimisse;
- teabe- ja nõustamisteenuste loomine, et aidata elanikel ja ettevõtjatel vähendada oma energiakasutust;

- avaliku ja erasektori energiaprojektide käivitamine ning projektides osalemine: haldusorganid võivad luua partnerlusi eraorganisatsioonidega, millel on eriteadmised energiatõhususe ja taastuvenergia projektidest;
- vähese CO₂-heitega katseprojektide toetamine: katseprojektid võivad aidata tuua turule energiatõhususe ja taastuvenergia lahendused, mille organisatsioonid ja kodanikud võivad oma piirkonnas kasutusele võtta.

Kohaldatavus

See parim keskkonnajuhtimistava on kohaldatav kõigis haldusorganites, mille ülesannete hulka kuulub energiatõhususe ja/või taastuvenergia propageerimine elanikele ja ettevõtjatele.

Seonduvad keskkonnatoime näitajad ja tipptaseme võrdlusalused

Keskkonnatoime näitajad	Tipptaseme võrdlusalused
i48) Haldusorgan osutab energiatõhusust ja taastuvenergiat puudutavaid teabe- ja nõustamisteenuseid (jah/ei)	—
i49) Haldusorgan toetab vähese CO ₂ -heitega katseprojekte, nt avaliku ja erasektori partnerluste kaudu (jah/ei)	

3.2.14. Tehiskeskkonna termograafiline uuring omavalitsusüksuse territooriumil

Parimate keskkonnajuhtimistavade hulka kuulub termograafia kasutamine eri ulatusega andmete kogumiseks ning visuaalse teabe pakkumiseks soojuskiirguse kohta, et mõista, kus energiatõhususe lahenduste rakendamine peab olema prioriteet, ning juhtida elanike ja kohalike organisatsioonide tähelepanu hoonete energiatõhususele. Suure piirkonna termograafiline uuring on võimalik ellu viia õhust pildistamisega.

Kohaldatavus

See parim keskkonnajuhtimistava on kohaldatav kohalikes omavalitsustes. Termograafilise uuringu tegemiseks on olulised konkreetsed tingimused, sh kliima (st temperatuur, tuul), aastaaeg (st talv) ja kellaaeg (st varahommik).

Seonduvad keskkonnatoime näitajad ja tipptaseme võrdlusalused

Keskkonnatoime näitajad	Tipptaseme võrdlusalused
i50) Omavalitsusüksuse territooriumi hoonestatud piirkonna protsent, mille kohta tehti termograafiline uuring (%)	b16) Värsked (< 5 aasta) kõrgresolutsiooniga (< 50 cm) termograafiaandmed on omavalitsusüksuse territooriumi hoonestatud piirkonna kohta olemas 100 % ulatuses.
i51) Võimalik energiasääst, mis tuvastati tänu termograafilise uuringu analüüsile (kWh aastas, eurot aastas)	

3.3. Parimad keskkonnajuhtimistavad seoses liikuvusega

See punkt on suunatud haldusorganitele, kes vastutavad oma territooriumil liikuvuse ja/või ühistranspordi eest.

3.3.1. Säästva linnalise liikumiskeskonna kava kehtestamine

Parimate keskkonnajuhtimistavade hulka kuulub säästva linnalise liikumiskeskonna kava vastuvõtmine, et pakkuda ühtset lähenemist kõigile transpordiliikidele, võttes samas arvesse ümbritseva keskkonna planeerimist. Säästva linnalise liikumiskeskonna kava eesmärk on parandada ohutust ja turvalisust, vähendada õhu- ja mürasaastet, heidet ja energiatarbimist, parandada transpordi tõhusust ja kulutasuvust ning suurendada linnakeskkonna ja -arhitektuuri atraktiivsust ja kvaliteeti. Järgmistes punktides (3.3.2–3.3.9) kirjeldatakse meetmeid, mida säästva linnalise liikumiskeskonna kava võib sisaldada.

Kohaldatavus

See parim keskkonnajuhtimistava on kohaldatav kõigis haldusorganites, kes vastutavad liikuvuse ja/või ühistranspordi eest. Kohalikud ja kontekstist tingitud tegurid võivad mõjutada konkreetseid meetmeid, mida on võimalik säästva linnalise liikumiskeskonna kavas lisada, ning nende kohaldatavust.

Seonduvad keskkonnatoime näitajad ja tipptaseme võrdlusalused

Keskkonnatoime näitajad	Tipptaseme võrdlusalused
i52) Eri transpordiliikide kasutamise osakaal (autoga, mootorrattaga, ühissõidukiga, jalgrattaga ja jalgsi läbitud teekonnad protsentides)	—
i53) Ühistranspordi kättesaadavus (elanike osakaal, kes elavad linnas kuni 300 meetri kaugusel ühistranspordipeatusest, mida teenindatakse vähemalt iga 15–20 minuti järel) (%)	

3.3.2. Jalgrattasõidu ja kõndimise soodustamine jalgrattataristuga, jalgrataste ühiskasutuse kavade ja kõndimise edendamiseks

Parimate keskkonnajuhtimistavade hulka kuulub:

- jalgrattasõitu ja kõndimist soodustavate poliitikameetmete ja strateegiate vastuvõtmine; jalgrattasõitu ja kõndimist tuleb poliitikas, kavandamisdokumentides ja linna strateegilistes kavades selgelt eristada eraldi transpordiliikidena ning kummagi kohta peavad kehtima konkreetsed meetmed;
- tõhusa taristu loomine; et muuta kõndimine ja jalgrattasõit ohutuks, kiireks ja huvipakkuvaks, on vaja jalgratta- ja jalakäijate taristuid;
- metodoloogiliste vahendite kasutamine, et koguda kõndimise ja jalgrattasõidu kohta süstemaatiliselt andmeid; kõndimise ja jalgrattasõidu arengu jälgimine ning rakendatud meetmete mõju hindamine võivad aidata teha edasisi otsuseid ja valikuid, mis edendavad säästlikku transporti;
- tõhusate ja sihipäraste teavitamisvahendite väljaarendamine, et propageerida kõndimist ja rattasõitu elanike ning pendelrändajate seas.

Kohaldatavus

See parim keskkonnajuhtimistava on kohaldatav kõigis haldusorganites, kes vastutavad liikuvuse eest. Mõned kohalikud ja kontekstist tingitud tegurid (nt topograafia) võivad aga piirata konkreetsete meetmete kohaldatavust, mis kõndimist ja jalgrattasõitu toetavad ning edendavad.

Seonduvad keskkonnatoime näitajad ja tipptaseme võrdlusalused

Keskkonnatoime näitajad	Tipptaseme võrdlusalused
i52) Eri transpordiliikide kasutamise osakaal (autoga, mootorrattaga, ühissõidukiga, jalgrattaga ja jalgsi läbitud teekonnad protsentides) i54) Jalgrattataristu teede (jalgrattarajad, -teed) pikkus kokku (km) ning selle suhe kogu sõidukite teedevõrgu pikkusega (jalgrattarajad km/teed km) i55) Linnal on jalakäijate/jalgrattataristule pühendatud poliitika või investeerimiskava ning poliitiliselt vastu võetud mõõdetavad eesmärgid kõndimise/jalgrattasõidu edendamiseks (jah/ei)	b17) Jalgrattasõidu osakaal linna transpordiliikides on vähemalt 20 % või linn on suurendanud jalgrattasõidu osakaalu viimase viie aasta jooksul vähemalt 50 % võrra. b18) Vähemalt 10 % linna investeeringutest transporditaristusse või -hooldusesse on pühendatud jalgrattataristule.

3.3.3. Ulatusliku ühisautode kasutamise programmi rakendamine

Parimate keskkonnajuhtimistavade hulka kuulub ulatusliku ühisautode kasutamise programmi loomise toetamine ja edendamine omavalitsusüksuse territooriumil. Ühisautode kasutamise teenuste osutaja pole tavaliselt linn, kus neid osutatakse; vaatamata sellele saab omavalitsusüksus luua toetava taristu ning kehtestada asjakohase poliitika ja õigusaktid, et lõimida ühisautode kasutamine linnastruktuuri ja ühistransporti. Haldusorgan võib hakata ka kohaliku ühisautode kasutamise teenuse osutaja ärikliendiks, suurendada üldsuse teadlikkust, edendada teenust ning kehtestada standardid, mida ühisautode kasutamise teenuse osutajad peavad järgima, et linna toetavast taristust kasu saada (nt eelissõidurajad, vähese liiklusega alad). Linnad võivad ühtlasi otsustada ühisautode kasutamise teenuse osutajat subsideerida laienemiseks või kasvu kiirendamiseks.

Kohaldatavus

See parim keskkonnajuhtimistava on eriti oluline kohalikele omavalitsustele, mille territooriumil on üle 200 000 elaniku. Kohalikes omavalitsustes, mille territooriumi rahvaarv on väiksem, võib selle parima keskkonnajuhtimistava kohaldatavusele esineda piiranguid ühisautode kasutamise programmis osalejate väikse arvu, suuremate kulude, vähem arenenud ühistranspordivõrgu jms tõttu.

Seonduvad keskkonnatoime näitajad ja tipptaseme võrdlusalused

Keskkonnatoime näitajad	Tipptaseme võrdlusalused
i56) Ühisautode kasutajate arv 10 000 elaniku kohta (arv/10 000 elanikku) i57) Registreeritud kasutajate arv ühisauto kohta (kasutajate arv/sõidukite arv) i58) Elanike arv iga olemasoleva ühisauto kohta (elanike arv/sõidukite arv) i59) Ühisautode kasutajate aastane läbisõit (km/kasutaja aastas) i60) Eraomandis autode arv, mida asendab iga sõiduk ühisautode kasutamise teenuse osutaja sõidukipargis (asendatud eraomandis autode arv/ühisautode arv)	b19) Ühisautode kasutamise teenuse osutaja sõidukipargis asendab iga sõiduk vähemalt kaheksat eraomandis autot b20) 2 500 elaniku kohta on olemas vähemalt üks ühisauto

3.3.4. Ühistranspordi ühtne piletimüügisüsteem

Parimate keskkonnajuhtimistavade hulka kuulub ühtse piletimüügisüsteemi kasutuselevõtt aruka süsteemi vormis, mis on võimeline tuvastama mitme transpordiliigiga tehtud reise ja nende eest tasu võtma. Kui haldusorgan on ühistransporditeenuste osutaja (nt linnale kuuluva tüarettevõtja kaudu), võib ta ühtse piletimüügisüsteemi ise kehtestada. Kui omavalitsusüksus annab ühistransporditeenuste osutamise õiguse eraettevõtjatele, võib ta ühtse piletimüügisüsteemi lahendusi nõuda hanketingimustes.

Kohaldatavus

See parim keskkonnajuhtimistava on kohaldatav kõigis haldusorganites, kes vastutavad ühistranspordi eest. Kui kasutajate ja aastast tehtud tehingute arv jääb alla kriitilise massi, võib aga olla keeruline algseid investeeringuid korvata, nii aruka ühtse piletimüügisüsteemi rakendamiseks vajaliku aja kui ka raha mõttes.

Seonduvad keskkonnatoime näitajad ja tipptaseme võrdlusalused

Keskkonnatoime näitajad	Tipptaseme võrdlusalused
i61) Ühtse piletiga tasutud reiside osakaal (%)	
i62) Ühistranspordi kasutajate arv, kes oleks kasutanud ühtse piletimüügisüsteemi puudumise korral motoriseeritud eratransporti (normaliseeritud teeninduspiirkonna kogu rahvaarvuga)	b21) Vähemalt 75 % reiside eest tasutakse ühtse piletiga

3.3.5. Elektrisõidukite kasutuselevõtu parandamine linnapiirkondades

Parimate keskkonnajuhtimistavade hulka kuulub elektrisõidukite (st elektriautod, -mopeedid ja -jalgrattad) ostmise haldusorgani sõidukipargi jaoks. Lisaks võib kehtestada kavad, mis toetavad elanikke elektrisõidukite ostmisel, eraldades selleks osa eelarvest või sõlmides kohalike pankadega kokkulepped vähendatud intressimäärade kohta. Ühtlasi võib haldusorgan elektrisõidukite kasutuselevõttu toetada, lubades neil liigelda piiratud liiklusega aladel või eelissõiduradadel, luues avalikke laadimispunkte või suurendades nende arvu, vähendades elektrisõidukite maksustamist, luues või toetades ühiselektrisõidukite kasutamise programme ning tutvustades elanikele elektrisõidukite toetusmeetmeid.

Kohaldatavus

See parim keskkonnajuhtimistava on kohaldatav kõigis kohalikes omavalitsustes ja see on eriti asjakohane linnades (kus läbitavad vahemaad on tihti lühikesed) ning piirkondades, kus on probleeme liiklusummikute ja õhusaastega.

Seonduvad keskkonnatoime näitajad ja tipptaseme võrdlusalused

Keskkonnatoime näitajad	Tipptaseme võrdlusalused
i63) Elektrisõidukite osakaal teedel (liikide kaupa, nt elektriautod, -jalgrattad) võrreldes sõidukite koguarvuga (%)	—
i64) Elektriliste ühissõidukite osakaal (liikide kaupa, nt elektriautod, -jalgrattad) kogu ühissõidukite pargis (%)	
i65) Avalike laadimispunktide arv elanike kohta (arv/elanikud)	

3.3.6. Reisijate mitmeliigilise liikuvuse soodustamine

Parimate keskkonnajuhtimistavade hulka kuulub transpordiliikide vahele mugavate, turvaliste, kiirete ja sujuvate ühenduste loomise edendamine. Mitmeliigilistes transpordisüsteemides on ühendatud taristu ja ühistransporditeenused (bussid, trammid/kergraudtee ja linnalähiliinid), kõndimine, jalgrattasõit ning ühisjalgrataste ja -autode kasutamine. Haldusorganid saavad reisijate mitmeliigilist liikuvust soodustada, tehes koostööd mitmesuguste ühistransporditeenuste osutajatega ning ühisjalgrataste ja -autodega tegelevate ettevõtjatega.

Kohaldatavus

See parim keskkonnajuhtimistava on kohaldatav kõigis kohalikes omavalitsustes, kuid see on eriti asjakohane keerukate transpordivõrkude ja suure territooriumiga linnades.

Seonduvad keskkonnatoime näitajad ja tipptaseme võrdlusalused

Keskkonnatoime näitajad	Tipptaseme võrdlusalused
i52) Eri transpordiliikide kasutamise osakaal (autoga, mootorrattaga, ühissõidukiga, jalgrattaga ja jalgsi läbitud teekonnad protsentides)	b22) Linnas kasutatavate säästlike transpordiliikide (nt kõndimine, jalgrattasõit, buss, tramm, rong) osakaal on 60 % või suurem
i66) Keskmise kohtade arv ühistranspordipeatustes olevates jalgrattahoidjates keskmise reisijate arvu kohta päevas (rattakohtade arv/reisijate arv)	
i67) Ühistranspordi kõndimise/jalgrattasõiduga kombineerivate ühistranspordi kasutajate osakaal nende ühistranspordi kasutajate hulgas, kes elavad mõistlikus raadiuses (800 m jalgsi või 3 km jalgrattaga) suure teenindussagedusega (vähemalt kaks korda tunnis hommikustel ja õhtustel tipptundidel) ühistranspordipeatustest (%)	
i68) Elanikele kättesaadav mitmeliigilist transporti hõlmavate reiside planeerimise tarkvara sisaldab jalgsi ja jalgrattaga läbitavaid teid (jah/ei)	

3.3.7. Ummikumaksu kehtestamine

Parimate keskkonnajuhtimistavade hulka kuulub ummikumaksu kehtestamine sellistes linnaosades, millele on iseloomulikud liiklusummikud. Ummikumaks on majanduslik negatiivne stiimul (tasu), millega hoida ära ummistunud teede kasutamist suurima liiklustihedusega kellaaegadel. Et ummikumaksust oleks kasu, tuleb see kehtestada osana transpordimeetmete paketist (vt parimad keskkonnajuhtimistavad eespool punktis 3.3), milles on esitatud hea alternatiiv auto kasutamisele.

Kohaldatavus

See parim keskkonnajuhtimistava on kohaldatav kohalike omavalitsuste linnapiirkondades, millele on iseloomulikud liiklusummikud ja õhusaaste.

Seonduvad keskkonnatoime näitajad ja tipptaseme võrdlusalused

Keskkonnatoime näitajad	Tipptaseme võrdlusalused
i52) Eri transpordiliikide kasutamise osakaal (autoga, mootorrattaga, ühissõidukiga, jalgrattaga ja jalgsi läbitud teekonnad protsentides)	b23) Õhusaasteainete (tahked osakesed – PM ₁₀ , ammoniaak ja lämmastikoksiid) kontsentratsioon on võrreldes olukorraga enne ummikumaksu kehtestamist vähenenud ummikumaksu piirkonnas (keskmiselt) 10 % võrra
i69) Õhusaasteainete (tahked osakesed – PM ₁₀ , ammoniaak ja lämmastikoksiid) vähenemise protsent ummikumaksu piirkonnas võrreldes olukorraga enne ummikumaksu kehtestamist (%)	b24) Maksust vabastamata sõidukitega liiklemine ummikumaksu piirkonnas on võrreldes olukorraga enne ummikumaksu kehtestamist vähenenud 20 % võrra
i70) Maksust vabastamata sõidukitega liiklemise vähenemise protsent ummikumaksu piirkonnas võrreldes olukorraga enne ummikumaksu kehtestamist (%)	b25) Ühistransporditeenuste kiirus ja täpsus on võrreldes olukorraga enne ummikumaksu kehtestamist paranenud ummikumaksu piirkonnas 5 % võrra
i71) Ühissõidukite keskmise kiiruse ja täpsuse suurenemise protsent ummikumaksu piirkonnas võrreldes olukorraga enne ummikumaksu kehtestamist (%)	

3.3.8. Tasuta parkimiskohtade arvu piiramine linnades

Parimate keskkonnajuhtimistavade hulka kuulub tänaväärsete tasuta parkimiskohtade arvu piiramine linnapiirkondades ning (tänaväärsete parkimiskohtade ja maa-aluste garaažide) parkimiskohtade arvu miinimumnõuete tühistamine uute ehitusprojektide puhul. Lisaks võib vastu võtta ametliku poliitika varasemate (tänaväärsete parkimiskohtade ja maa-aluste garaažide parkimiskohtade) nõuete järkjärguliseks kaotamiseks olemasolevate ehitiste puhul. Tänaväärsete tasuta parkimiskohtade arvu piiramine on stiimul muude transpordivahendite kasutamiseks. Need meetmed on kõige tõhusamad koos meetmetega, mille eesmärk on parandada auto kasutamise heade alternatiivide – näiteks ühistransport, rattasõit ja kõndimine – kättesaadavust ning usaldusväärsust.

Kohaldatavus

See parim keskkonnajuhtimistava on kohaldatav kohalikes omavalitsustes ning see on eriti asjakohane linnades, millele on iseloomulikud liiklusummikud ja õhusaaste või ühistranspordi vähenenud kasutamine.

Seonduvad keskkonnatoime näitajad ja tipptaseme võrdlusalused

Keskkonnatoime näitajad	Tipptaseme võrdlusalused
i52) Eri transpordiliikide kasutamise osakaal (autoga, mootorrattaga, ühissõidukiga, jalgrattaga ja jalgsi läbitud teekonnad protsentides)	b26) Tänaväärsete parkimiskohad on 90 % tööajast 80–90 % hõivatud.
i72) Vabade parkimiskohtade osakaal tööajal (%)	b27) Linnal pole uutele ehitusprojektidele (tänaväärsete parkimiskohtade ja maa-aluste garaažide) parkimiskohtade arvu miinimumnõudeid ning linnal on ametlik poliitika varasemate parkimiskohtade arvu nõuete järkjärguliseks kaotamiseks olemasolevate ehitiste puhul
i73) (Tänaväärsete parkimiskohtade ja maa-aluste garaažide) parkimiskohtade arvu miinimumnõuete olemasolu uute ehitusprojektide puhul (jah/ei)	

3.3.9. Logistika-teeninduskeskuste loomine

Parimate keskkonnajuhtimistavade hulka kuulub asjaomaste sidusrühmade kaasamine ja omavalitsusüksuse territooriumile logistika-teeninduskeskuse loomise toetamine. Logistika-teeninduskeskus võib asuda suhteliselt lähedal geograafilisele piirkonnale, mida see teenindab, et piirkonnas oleks võimalik vedada ühissaadetisi.

Kohaldatavus

See parim keskkonnajuhtimistava on kohaldatav kõigis kohalikes omavalitsustes, kes vastutavad liikuvuse eest, ning see on eriti asjakohane linnades, kus võetakse vastu palju kaubasaadetisi, ning/või millele on iseloomulikud liiklusummikud ja õhusaaste.

Seonduvad keskkonnatoime näitajad ja tipptaseme võrdlusalused

Keskkonnatoime näitajad	Tipptaseme võrdlusalused
i74) Kaubaveokite CO ₂ -heide konkreetsel ajavahemikul (nt aastas, kuus) piirkonnas, mida logistika-teeninduskeskus teenindab (kg CO ₂ -ekvivalenti aastas või kg CO ₂ -ekvivalenti kuus)	b28) Kaubaveokite CO ₂ -heide on teeninduspiirkonnas võrreldes olukorraga enne logistika-teeninduskeskuse loomist vähenenud 40 % võrra
i75) Kaubavedude päevane arv teeninduspiirkonnas (arv päevas)	b29) Päevas teeninduspiirkonda tehtud kaubavedude arv on võrreldes olukorraga enne logistika-teeninduskeskuse loomist vähenenud 75 % võrra

3.4. Parimad keskkonnajuhtimistavad seoses maakasutusega

See punkt on suunatud kohalikele omavalitsustele, kes vastutavad maakasutuse planeerimise eest.

3.4.1. Valglinnastumise vältimine rohealadel ja põllumajandusmaal

Parimate keskkonnajuhtimistavade hulka kuulub valglinnastumise piiramine ja kontrollimine reguleerivate meetmetega (nt ruumiline ja maakasutuse planeerimine, konkreetsetele maakasutusviisidele piirangute seadmine), majandusliku sekkumisega (nt ehituslubade müümine) ning institutsiooniliste muudatuste ja institutsioonilise korraldusega (nt spetsiaalsed asutused linnade taaselustamiseks). Näited valglinnastumise piiramise meetmete kohta on mahajäetud tööstusaladele ehitamise soodustamine, hoonetevaheliste kaetud alade minimeerimine, kasutamata hoonete renoveerimine ja vertikaalse arengu edendamine.

Kohaldatavus

See parim keskkonnajuhtimistava on kohaldatav kõigis kohalikes omavalitsustes, kes vastutavad maakasutuse planeerimise eest.

Seonduvad keskkonnatoime näitajad ja tipptaseme võrdlusalused

Keskkonnatoime näitajad	Tipptaseme võrdlusalused
i76) Tehisliku vett läbilaskmatu pinnase osakaal (st igasugused vett läbilaskmatud tehislikud alad: ehitised, teed, taimede ja veeta osad) omavalitsusüksuse territooriumil (km ² tehislik vett läbilaskmatu pinnas/km ² kogupindala)	—
i77) Konkreetset ajavahemikul (nt 1 aasta, 5 või 10 aastat) loodud uute tehislike alade osakaal kõigi omavalitsusüksuse territooriumi tehislike alade seas võrreldes vaatlusaluse perioodi algusega (%)	

3.4.2. Linna soojussaare vähendamine

Parimate keskkonnajuhtimistavade hulka kuulub linna soojussaare leevendamine, kombineerides meetmeid, nagu rohealad, murukatused, peegeldavate materjalide kasutamine, kuumade torude isolatsiooni tõhususe parandamine ning soojuse kaotamise vältimine heitsoojuse kasutamise abil.

Kohaldatavus

See parim keskkonnajuhtimistava on kohaldatav kõigis kohalikes omavalitsustes, kes vastutavad maakasutuse planeerimise eest suurtes linnapiirkondades. Väiksed omavalitsusüksused puutuvad linna soojussaare probleemiga vähem kokku.

Seonduvad keskkonnatoime näitajad ja tipptaseme võrdlusalused

Keskkonnatoime näitajad	Tipptaseme võrdlusalused
i78) Linna soojussaare leevendamise meetmete rakendamine, näiteks rohealad, murukatused ja peegeldavate materjalide kasutamine (jah/ei)	—

3.4.3. Väikese mõjuga vee äravoolusüsteemi nõudmine kaetud mulla puhul

Parimate keskkonnajuhtimistavade hulka kuulub uute ehitusprojektide (sh olemasolevate ehitiste ulatusliku ümberkorraldamise) puhul väikse mõjuga vee äravoolusüsteemi rakendamise nõudmine, et vältida ja kontrollida üleujutusi, mullaerosiooni ja -reostust ning põhjavee reostust. Väikse mõjuga äravoolumeetmeid, milles rakendatakse säästva äravoolusüsteemi (SUDS) aluseid, peetakse parimaks tavaks, sest säästva äravoolusüsteemi puhul lähtutakse silmapaistvatest põhimõtetest:

- mille eesmärk on parandada äravoolava vee kvaliteeti, vähendada pinnavee äravoolu, suurendada elurikkust ja luua kasutusväärtust;
- millega püütakse taastada võimalikult lähedaselt arenduseelne looduslik äravool;
- millel on terviklik juhtimishierarhia, mis hõlmab ennetamist, allikakontrolli ja kohapealset kontrolli.

Kohaldatavus

See parim keskkonnajuhtimistava on kohaldatav kõigis kohalikes omavalitsustes, kes vastutavad maakasutuse planeerimise eest. Konkreetseid vee äravoolu parandamise meetmed on kohaspetsiifilised.

Seonduvad keskkonnatoime näitajad ja tipptaseme võrdlusalused

Keskkonnatoime näitajad	Tipptaseme võrdlusalused
i79) Väikse mõjuga äravoolumeetmete nõudmine uute ehitusprojektide ja olemasolevate ehitiste ulatusliku ümberkorraldamise puhul (jah/ei)	—

3.5. Parimad keskkonnajuhtimistavad seoses linnade rohealadega

See punkt on suunatud haldusorganitele, kes vastutavad linnade rohealade haldamise eest.

3.5.1. Kohaliku elurikkuse strateegia ja tegevuskava koostamine ning rakendamine

Parimate keskkonnajuhtimistavade hulka kuulub kohaliku elurikkuse strateegia ja tegevuskava kasutuselevõtmine; nende eesmärgid võivad olla kindlaks määratud tänu dialoogile ekspertide, sidusrühmade ja elanikega. Tegevuskava peab sisaldama rakendatavaid meetmeid, tähtaegu, eelarvet, vahe-eesmärke, rakendamiseks loodud partnerlusi ning kohustusi. Tegevuskava tulemusi võib propageerida ja levitada, et suurendada elanike ja sidusrühmade hulgas teadlikkust.

Kohaldatavus

See parim keskkonnajuhtimistava on kohaldatav kõigis haldusorganites, kes vastutavad linnade rohealade haldamise eest.

Seonduvad keskkonnatoime näitajad ja tipptaseme võrdlusalused

Keskkonnatoime näitajad	Tipptaseme võrdlusalused
i80) Pärismaiste liikide protsent ja arv (liikide kategooriate kaupa, nt linnud, liblikad) linnapiirkonnas (%)	—
i81) Looduslike ja poollooduslike alade osakaal kogu linnapiirkonnas (%)	
i82) Rohealad elaniku kohta (m ² /elanik) – eristades linnapiirkondi, pooleldi linnastunud ja maapiirkondi	

3.5.2. Siniste ja roheliste võrgustike loomine

Parimate keskkonnajuhtimistavade hulka kuulub siniste ja roheliste võrgustike⁽¹⁴⁾ arendamine, loodusest lähtuva veeringluse taasloomine ning linna väärtusse panustamine, ühendades selleks veemajanduse ja roheline taristu. Need võrgustikud võivad kombineerida ning kaitsta linnamaastiku hüdroloogilist ja ökoloogilist väärtust, pakkudes vastupanuvõime ja kohanemisega seotud meetmeid ülejutustega tegelemiseks.

Kohaldatavus

See parim keskkonnajuhtimistava on kohaldatav kõigis kohalikes omavalitsustes.

⁽¹⁴⁾ Sinised ja rohelistes võrgustikud on looduslikud ja poollooduslikud alad, mis hõlmavad rohealasid (ja/või siniseid alasid, kui tegemist on veeökosüsteemidega) ning muid maismaa- (sh ranniku-) ja merealade füüsilisi omadusi.

Seonduvad keskkonnatoime näitajad ja tipptaseme võrdlusalused

Keskkonnatoime näitajad	Tipptaseme võrdlusalused
i83) Rohealade ja siniste alade osakaal kogu linnapiirkonnas (%)	—

3.5.3. Murukatuste kasutuselevõtu soodustamine

Parimate keskkonnajuhtimistavade hulka kuulub asjakohaste poliitikakavade väljatöötamine, millega toetatakse murukatuste ehitamist uutele ning olemasolevatele riigi- ja erahoonele. Murukatustel võivad olla ka taastuenergia-süsteemid, nagu päikesepaneelid (vt punkti 3.2.10, et saada lisateavet taastuenergia tootmise kohta üldkasutatavates hoonetes ja sotsiaalkorterites). Poliitikakavad, millega toetatakse murukatuste kasutuselevõttu, võivad hõlmata majanduslikke stiimuleid, bürokraatia vähendamist ja konkreetset tehnilist tuge murukatuste kaasamiseks hoonete ehitamise või rekonstrueerimisse.

Kohaldatavus

See parim keskkonnajuhtimistava on kohaldatav kõigis kohalikes omavalitsustes, kes vastutavad maakasutuse planeerimise eest.

Seonduvad keskkonnatoime näitajad ja tipptaseme võrdlusalused

Keskkonnatoime näitajad	Tipptaseme võrdlusalused
i84) Murukatustega kaetud pinna osakaal linnapiirkonna kogupindalas ($\text{m}^2_{\text{murukatus}} / \text{m}^2_{\text{linnapiirkond}}$)	—
i85) Murukatustega hoonete protsent või arv konkreetses linnapiirkonnas (%)	—

3.5.4. Uue keskkonnaväärtuse andmine mahajäetud rohealadele ja äärealadele

Parimate keskkonnajuhtimistavade hulka kuulub omavalitsusüksuse territooriumil olevate mahajäetud rohealade ja äärealade taastamise kava vastuvõtmine, et eemaldada mullast ja veest saasteained, parandada liikide elupaiku, vähendada linna soojussaari ning kaitsta mullaerosiooni ja üleujutuste eest, pakkudes samal ajal kohalikele elanikele rohealasid vaba aja veetmiseks.

Kohaldatavus

See parim keskkonnajuhtimistava on kohaldatav kõigis kohalikes omavalitsustes, kes vastutavad maakasutuse planeerimise eest.

Seonduvad keskkonnatoime näitajad ja tipptaseme võrdlusalused

Keskkonnatoime näitajad	Tipptaseme võrdlusalused
i86) Linnapiirkonna mahajäetud rohealade ja äärealade taastamise ning keskkonnajuhtimise kava vastuvõtmine (jah/ei)	—

3.6. Parimad keskkonnajuhtimistavad seoses kohaliku välisõhu kvaliteediga

See punkt on suunatud haldusorganitele, kes vastutavad õhukvaliteedi juhtimise eest.

3.6.1. Kohaliku välisõhu kvaliteedi parandamine

Parimate keskkonnajuhtimistavade hulka kuulub struktureeritud kava olemasolu, millega parandatakse õhukvaliteeti korrapäraselt ajakohastatud pika- ja lühiajaliste eesmärkidega, mis on varem kehtestatud ega piirdu vaid Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivis 2008/50/EÜ⁽¹⁵⁾ (õhukvaliteedi direktiiv) sätestatud sihtväärtuste ja piirnormidega. Kava peab hõlmama kõiki aspekte, sealhulgas transporti (autode kasutamine, kiiruspiirangud, ühistransport jne), tööstusrajatisi, energia tootmist, küttesüsteemide tüüpi hoonetes, hoonete energiatõhusust ja maakasutuse planeerimist, ning see tuleb välja töötada koostöös asjaomaste valdkondlike asutuste ja sidusrühmadega. Vajaduse korral saab kava tõhustada ka selle arendamisega kooskõlastatult kõrgema taseme avaliku sektori asutuste ja naaberomavalitsusüksustega. Õhukvaliteedi parandamise kava võib hõlmata ka elanikele teabe levitamist õhukvaliteedi mõju ja tähtsuse kohta, näiteks säästva transpordi võimaluste kasutamise propageerimisega.

Kohaldatavus

See parim keskkonnajuhtimistava on kohaldatav kõigis haldusorganites, kes vastutavad oma territooriumi õhukvaliteedi juhtimise eest, keskendudes konkreetsetele kohalikele probleemidele.

Seonduvad keskkonnatoime näitajad ja tipptaseme võrdlusalused

Keskkonnatoime näitajad	Tipptaseme võrdlusalused
i87) Keskmine PM ₁₀ kontsentratsioon aastas (µg/m ³)	b30) Kõigi selle parima keskkonnajuhtimistava kontekstis kindlaks määratud näitajate puhul on saavutatud Maailma Terviseorganisatsiooni õhukvaliteedi suunistes sätestatud tasemed
i88) Päevade arv aastas, kui päeva keskmine PM ₁₀ kontsentratsioon ületab 50 µg/m ³ (päeva aastas)	
i89) Aasta keskmine PM _{2,5} kontsentratsioon (µg/m ³)	
i90) Päevade arv aastas, kui päeva keskmine PM _{2,5} kontsentratsioon ületab 25 µg/m ³ (päeva aastas)	
i91) Päevade arv aastas, kui osooni (O ₃) kontsentratsioon ületab suurimat päevast kaheksa tunni keskvaärtust 120 µg/m ³ (päeva aastas)	
i92) Aasta keskmine lämmastikdioksiidi (NO ₂) kontsentratsioon (µg/m ³)	
i93) Päevade arv aastas, kui NO ₂ tunnikeskmine kontsentratsioon ületab 200 µg/m ³ (päeva aastas)	

3.7. Parimad keskkonnajuhtimistavad seoses mürasaastega

See punkt on suunatud haldusorganitele, kes vastutavad mürasaaste vähendamise eest.

3.7.1. Mürasaaste seire, kaardistamine ja vähendamine

Parimate keskkonnajuhtimistavade hulka kuulub müra kaardistamine omavalitsusüksuse territooriumil ning üldsuse teavitamine mürasaaste mõjust ja kaardistamise tulemustest tõhusa teavituskampaania kaudu. Müra kaardistamise tulemuste põhjal peavad kohalikud omavalitsused koostama müra käsitlevad tegevuskavad, et vähendada kohalikku mürataset ja säilitada vähene keskkonnamüra.

⁽¹⁵⁾ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 21. mai 2008. aasta direktiiv 2008/50/EÜ välisõhu kvaliteedi ja Euroopa õhu puhtamaks muutmise kohta (ELT L 152, 11.6.2008, lk 1).

Kohaldatavus

See parim keskkonnajuhtimistava on kohaldatav kõigis haldusorganites, kes vastutavad mürasaaste vähendamise eest.

Seonduvad keskkonnatoime näitajad ja tiptaseme võrdlusalused

Keskkonnatoime näitajad	Tiptaseme võrdlusalused
i94) Kohalikke piirnorme ületavate müra mõõtmiste osakaal mõõtmiste koguarvus (%)	—
i95) Kohalikke piirnorme ületava müraga kokkupuutuvate elanike osakaal kogu elanikkonnas (%)	
i96) Elanike osakaal (kogu elanikkonnas), kes puutuvad kokku öise müratasemega, mis on Maailma Terviseorganisatsiooni piirnormide kohaselt tervist kahjustav (%)	

3.8. Parimad keskkonnajuhtimistavad seoses jäätmekäitlusega

See punkt on suunatud haldusorganitele, kes vastutavad jäätmekäitluse eest.

3.8.1. EMASi jäätmekäitlussektori võrdlusdokumendi arvestamine

Parimate keskkonnajuhtimistavade hulka kuulub EMASi jäätmekäitlussektori võrdlusdokumendis ⁽¹⁶⁾ kindlaks tehtud ja esitatud parimate keskkonnajuhtimistavade arvestamine ning aruannete esitamine selles dokumendis sätestatud näitajate kohta.

Kohaldatavus

See parim keskkonnajuhtimistava on kohaldatav kõigis haldusorganites, kes vastutavad jäätmekäitluse eest.

3.9. Parimad keskkonnajuhtimistavad seoses veevarustusega

See punkt on suunatud haldusorganitele, kes vastutavad oma territooriumil joogiveevarustuse eest.

3.9.1. Täieliku veemõõtmise rakendamine kodumajapidamise/lõppkasutaja tasemel

Parimate keskkonnajuhtimistavade hulka kuulub veearvestite paigaldamine iga eluaseme ja iga muu üksiku lõppkasutaja (tööstusettevõtte, ärihoone, üldkasutatav hoone jne) kohta, et kõik veearved põhineksid tegelikul veetarbimisel. Eelkõige arukate veearvestite kasutuselevõtuga on võimalik jälgida veekasutust kaugside kaudu ja õigel ajal ning näiteks analüüsida klientide tarbimisharjumusi või tuvastada puudusi veejaotusvõrkudes. Arvete esitamine tegeliku veetarbimise kohta ning ebatavalise veekasutuse (nt lekete) varase tuvastamise võimaldamine võivad kaasa tuua märkimisväärse veesäästu.

⁽¹⁶⁾ EMASi jäätmekäitlussektori võrdlusdokumendi koostatakse praegu. Vahetulemused ja ka lõplik dokument, kui see on vastuvõetud, on kättesaadavad aadressil http://susproc.jrc.ec.europa.eu/activities/emas/waste_mgmt.html.

Kohaldatavus

See tehnika on kohaldatav kõigile olemasolevatele veevarustusvõrkudele.

Seonduvad keskkonnatoime näitajad ja tipptaseme võrdlusalused

Keskkonnatoime näitajad	Tipptaseme võrdlusalused
i97) Veemõõtmise osakaal (% tarbijatest, % veetarbimisest, mida mõõdetakse)	b31) Kodumajapidamise või lõppkasutaja tasandil on veearvestite kasutamise määr 99 % või enam
i98) Arukate arvestite osakaal kõigi kasutusel olevate veearvestite hulgas (%)	b32) (Vähemalt osa aastast) veepuuduse all kannatavates piirkondades ⁽¹⁾ on kodumajapidamise/lõppkasutaja tasandi veearvestid arukad arvestid
i99) Lõppkasutajate veekasutuse vähenemine pärast veearvestite/arukate veearvestite paigaldamist (l/kasutaja)	b33) Kõigis uutes hoonetes on olemas veearvestid (veepuuduse all kannatavates piirkondades arukad arvestid)

⁽¹⁾ Veepuuduse all kannatavad piirkonnad on sellised, kus veevarud pole piisavad pikaajalise keskmise vajaduse rahuldamiseks. Lisateave on kättesaadav aadressil <http://ec.europa.eu/environment/water/quantity/about.htm>

3.9.2. Veelekete minimeerimine veejaotussüsteemis

Parimate keskkonnajuhtimistavade hulka kuulub:

- veejaotussüsteemi vee tasakaalu üksikasjalik uurimine ja veesurve reguleerimine, vältides suurt survet;
- veejaotusvõrgu analüüsimine ning selle jaotamine piisavateks mõõtmispiirkondadeks, et tuvastada veelekked manuaalsete või automaatsete akustiliste lekkedetektoritega;
- võrgus tuvastatud puudustele ja leketele kiirelt ja asjakohaselt reageerimine;
- andmebaasi loomine, et loetleda kõik tehnilised seadmed, torude vanus ja tüüp, hüdraulilised andmed, eelmised sekkumised jne ning lisada nende kohta geograafilised andmed.

Kohaldatavus

See parim keskkonnajuhtimistava on kohaldatav kõigile uutele ja olemasolevatele veejaotusvõrkudele.

Seonduvad keskkonnatoime näitajad ja tipptaseme võrdlusalused

Keskkonnatoime näitajad	Tipptaseme võrdlusalused
i100) Veekao protsent süsteemi sisendmahust (%)	
i101) Taristu lekkeindeks: arvutatud järgmiselt: tegeliku veekao tehniline näitaja aastas/tegelik vältimatu veekadu aastas ⁽¹⁾	b34) Taristu lekkeindeks on väiksem kui 1,5

⁽¹⁾ Tegeliku veekao tehniline näitaja kajastab vee kogust, mis jaotusvõrgust tegelikult kaduma läheb (st mis ei jõua lõppkasutajateni). Tegeliku vältimatu veekao puhul on arvestatud asjaolu, et veejaotusvõrgus on alati lekkeid. Tegeliku vältimatu veekao arvutamine põhineb teguritel, nagu võrgu pikkus, ühenduste arv ja surve, millega võrk töötab.

3.10. Parimad keskkonnajuhtimistavad seoses reoveekäitlusega

See punkt on suunatud haldusorganitele, kes vastutavad reoveekäitluse ja linna äravoolusüsteemi eest.

3.10.1. Energiatõhus reovee puhastamine, millega saavutatakse kõik nitrifitseerivad tingimused

Parimate keskkonnajuhtimistavade hulka kuulub:

- ülesseatud võimsus, millega on võimalik puhastada kuiva ilma veevoolust vähemalt kaks korda rohkem vett (vihma või sula korral);
- reovee puhastamine nitrifitseerivates tingimustes (toitainete ja mikroorganismide suhe $< 0,15 \text{ kg BHT}_5/\text{kg MLSS}^{(17)}$ päevas) ning denitrifikatsiooni tegemine ja fosfori eemaldamine;
- hõljuvaine eemaldamine tundlike suublate korral liivfiltrimise (või veealuste membraanidega);
- kolmanda astme puhastamine mikrosaasteainete vähendamiseks (vt punkt 3.10.2);
- orgaaniliste ühendite (orgaanilise süsiniku kogusisaldus), ammoniaagi, nitraadi ja fosfori sisalduse pidev seire, kui puhasti võimsus on üle 100 000 inimekvivalendi (ie) $(^{18})$ või päevane sissevool on BHT_5 korral üle 6 000 kg;
- primaar- ja liigmuda stabiliseerimine anaeroobsetes kääritustankides (vt punkt 3.10.3);
- anaeroobselt stabiliseeritud muda kuivatamine ja põletamine (vt punkt 3.10.4);
- energiatõhusate tehnoloogiate kasutuselevõtt, näiteks energiatõhusad peenmullõhustussüsteemid bioloogilise puhastuse etapis ning energiatõhusad pumbad ja kruvikonveierid.

Kohaldatavus

See tehnika on kohaldatav haldusorganites, kes vastutavad reoveekäitluse eest, nii uute kui ka olemasolevate reoveepuhastite puhul.

Seonduvad keskkonnatoime näitajad ja tipptaseme võrdlusalused

Keskkonnatoime näitajad	Tipptaseme võrdlusalused
i102) Lõpliku heitvee KHT, BHT_5 , ammoniaagi, üldlämmastiku ja üldfosfori kontsentratsioon või ärastusefektiivsus (mg/l , %)	b35) Saavutatud ärastusefektiivsus on: BOD_5 puhul vähemalt 98 %, KHT puhul vähemalt 90 %, ammoniaagi puhul vähemalt 90 %, orgaaniliste lämmastikuühendite puhul kokku vähemalt 80 % ja üldfosfori puhul vähemalt 90 %
i103) Reoveepuhasti elektrikasutus ärastatud BHT_5 massi kohta (kWh/kg ärastatud BHT_5 kohta)	b36) Reoveepuhasti elektrikasutus on:
i104) Reoveepuhasti elektrikasutus puhastatud ruumalaühiku kohta (kWh/m^3 puhastatud reovee kohta)	— vähem kui 18 $\text{kWh/inimekvivalent}$ aastas suurte asulareoveepuhastite puhul (mille koormus on enam kui 10 000 inimekvivalenti)
i105) Reoveepuhasti aastane elektrikasutus inimekvivalendi kohta ($\text{kWh/inimekvivalent}$ aastas)	— vähem kui 25 $\text{kWh/inimekvivalent}$ aastas väikeste asulareoveepuhastite puhul (mille koormus on vähem kui 10 000 inimekvivalenti)

⁽¹⁷⁾ Selle parima keskkonnajuhtimistava kirjelduses kasutatakse järgmisi lühendeid: BHT_5 : biokeemiline hapnikutarve viie päeva jooksul; MLSS: hõljuvaine aktiivmudas (biomassi kontsentratsioon aktiivmudas); KHT: keemiline hapnikutarve.

⁽¹⁸⁾ „Inimekvivalent“ ehk ie, nõukogu 21. mai 1991. aasta direktiivis 91/271/EMÜ (asulareovee puhastamise kohta) (ELT L 135, 30.5.1991, lk 40) kasutatud termin, mis hõlmab suurlinna, linna või küla elanike tekitatud või muudest allikatest, näiteks inimestelt, kes pole kohalikud, või põllumajanduslikest toidutööstustest, pärit orgaanilist saastet.

3.10.2. Reoveetekke minimeerimine, võttes eriti arvesse mikrosaasteaineid

Parimate keskkonnajuhtimistavade hulka kuulub mikrosaasteainete märkimisväärne eemaldamine, rakendades selleks kolmanda astme puhastamist, näiteks pulberaktiivsõega adsorbeerimise või kloorivabade oksüdeerijatega (eriti osooniga) oksüdeerimise teel.

Kohaldatavus

See parim keskkonnajuhtimistava on kohaldatav haldusorganites, kes vastutavad reoveekäitluse eest, nii uute kui ka olemasolevate asulareoveepuhastite puhul; olemasolevate puhastite puhul võib esineda ruumipiiranguid, mille saab kõrvaldada seadmete konstruktsiooni kohandamisega.

Seonduvad keskkonnatoime näitajad ja tipptaseme võrdlusalused

Keskkonnatoime näitajad	Tipptaseme võrdlusalused
i106) Mikrosaasteainete ärastusefektiivsus adsorptsiooni või osoneerimise etapis KHT või DOC ⁽¹⁾ seisukohast (%)	b37) Mikrosaasteainete keskmine ärastusefektiivsus on suurem kui 80 %
i107) Reovee aastane osakaal, mis läbib mikrosaasteainete eemaldamiseks kolmanda astme puhastuse (%)	b38) Mikrosaasteained eemaldatakse vähemalt 90 % aastast reoveevoost

⁽¹⁾ DOC: lahustunud orgaaniline süsinik.

3.10.3. Muda anaeroobne lagunemine ja optimaalne energia taaskasutamine

Parimate keskkonnajuhtimistavade hulka kuulub esmase ja liigmuda stabiliseerimine anaeroobsetes kääritud tankides ning toodetud biogaasi rakendamine, kasutades tõhusaid pumpe ja kruvikonveiereid kohapeal tõhusaks elektritootmiseks ja muda kuivatamiseks.

Kohaldatavus

See parim keskkonnajuhtimistava on kohaldatav haldusorganites, kes vastutavad reoveekäitluse eest, nii uute kui ka olemasolevate suurte reoveepuhastite puhul, mille võimsus on enam kui 100 000 inimekvivalenti või mille päevase sissevoolu BHT₅ on enam kui 6 000 kg.

Seonduvad keskkonnatoime näitajad ja tipptaseme võrdlusalused

Keskkonnatoime näitajad	Tipptaseme võrdlusalused
i108) Reoveepuhasti elektri- ja küttevajaduse osakaal, mis rahuldatakse igal aastal ise biogaasist toodetud elektri ja soojusega (%)	b39) Asulareoveepuhastite puhul, mille koormus on enam kui 100 000 inimekvivalenti, katavad ise biogaasist toodetud elekter ja soojus 100 % energiakasutusest, kui muda kohapeal termiliselt ei kuivatata, ja 50 %, kui muda kohapeal termiliselt kuivatatakse
i109) Biogaasiga töötava generaatori elektrienergia tootmise kasutegur (%)	
i110) Spetsiaalne biogaasi tootmine (Nl ⁽¹⁾ kg orgaanilise kuivaine kohta)	

⁽¹⁾ Nl: normaalliter, st gaasi kogus standardtingimustes mõõdetuna (rõhk: 1,01325 bar; temperatuur: 0 °C)

3.10.4. Muda kuivatamine ja põletamine

Parimate keskkonnajuhtimistavade hulka kuulub anaeroobselt stabiliseeritud muda tõhus mehaaniline veetustamine, nt kamberfilterpressidega, ning selle täielik oksüdeerimine monopõletustehases (nagu täpsustatud tööstusheidete direktiivi ⁽¹⁹⁾ kohastes viitedokumentides, ⁽²⁰⁾ mis käsitlevad parimaid võimalikke tehnikaid). Põletamisel tekkivast tuhast on võimalik fosfor eraldada.

Kohaldatavus

See tehnika on kohaldatav haldusorganites, kes vastutavad reoveekäitluse eest, nii uute kui ka olemasolevate reoveepuhastite puhul. Väikeste puhastite puhul võib mehaaniliselt veetustatud muda saata eraldi monopõletuskeskusesse, selle asemel et seda kohapeal põletada.

Seonduvad keskkonnatoime näitajad ja tipptaseme võrdlusalused

Keskkonnatoime näitajad	Tipptaseme võrdlusalused
i111) Protsent reoveepuhastis tekkinud reoveesetest, mis monopõletatakse (%)	—
i112) Protsent reoveepuhasti põletustuhas olevast fosforist, mis eraldatakse (%)	

3.10.5. Reoveepuhastite puhastatud heitvee kasutamise edendamine

Parimate keskkonnajuhtimistavade hulka kuulub reoveepuhastite puhastatud taaskasutatava vee kasutamise edendamine. Taaskasutatavat vett võib kasutada näiteks:

- niisutamiseks, sealhulgas mittepõllumajanduslikuks niisutamiseks, näiteks parkides;
- linnades otstarbeks, mis pole seotud joogiveega, näiteks tänavapuhastus, lume valmistamine lähedastele suusakuurortidele, WC loputusvesi üldkasutatavates hoonetes, avalikud purskkaevud;
- tööstuslikuks otstarbeks, nt jahutamiseks;
- põhjaveevarude taastamiseks.

Kohalikud haldusorganid saavad tagada võimaluse tarvitada taaskasutatavat vett konkreetsetel viisidel, paigaldades reoveepuhastitesse vajalikud kolmanda astme puhastuse ja desinfitseerimissüsteemid. Seda tehes peavad kohalikud haldusorganid suhtlema asjakohaste sidusrühmadega (nt kohalikud põllumajandusettevõtjad, -ühistud), kes võivad olla huvitatud taaskasutatava vee kasutamisest.

Kohaldatavus

See parim keskkonnajuhtimistava on kohaldatav kõigis haldusorganites, kes vastutavad reovee puhastamise eest. Vee taaskasutamine on eriti oluline veepuuduse all kannatavates piirkondades, kus see võib vähendada mõju veevarudele ning kus lisainvesteeringud ja käitamikulud on majanduslikult otstarbekad.

⁽¹⁹⁾ Tööstusheidete direktiivi kohased parimaid võimalikke tehnikaid käsitlevad (PVT) viitedokumendid on kättesaadavad aadressil <http://eippcb.jrc.ec.europa.eu/reference/>.

⁽²⁰⁾ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 24. novembri 2010. aasta direktiiv 2010/75/EL tööstusheidete kohta (saastuse kompleksne vältimine ja kontroll) (ELT L 334, 17.12.2010, lk 17).

Seonduvad keskkonnatoime näitajad ja tipptaseme võrdlusalused

Keskkonnatoime näitajad	Tipptaseme võrdlusalused
i113) Vaatlusalusel perioodil reovee puhastamisega toodetud taaskasutatava vee kogus (m ³ /aasta, m ³ /tund)	—
i114) Taaskasutatava vee osakaal kogu puhastatud reovees (%)	

3.10.6. *Kombineeritud kanalisatsioonivõrkude ülevoolu ning eraldi kanalisatsioonivõrkude sademevee säilitamine ja puhastamine*

Kombineeritud kanalisatsioonivõrkude⁽²¹⁾ puhul on parim keskkonnajuhtimistava puhastada säilitusmahutite ülevoolu peente sõelade (4–6 mm) ja settemahutite abil ning – olenevalt puhastatava vee kvaliteedist – mullafiltrite või muude tehnikatega, millel on sarnane hõljuvaine, KHT, raskemetallide ja orgaaniliste saasteainete ärastamise efektiivsus.

Eraldi kanalisatsioonivõrkude korral on parim keskkonnajuhtimistava puhastada sademevett olenevalt selle reostatusest ning juhtida kohe ära vaid see sademevesi, mille reostatus on olematu või väike.

Kohaldatavus

See parim keskkonnajuhtimistava on kohaldatav kõigis kohalikes omavalitsustes, kes vastutavad reoveekäitluse ja linna äravoolusüsteemi eest.

Seonduvad keskkonnatoime näitajad ja tipptaseme võrdlusalused

Keskkonnatoime näitajad	Tipptaseme võrdlusalused
i115) Kombineeritud kanalisatsioonivõrkude korral reoveepuhastitest vee- kogudesse suunatud saasteainete (hõljuvaine, KHT ja raskemetallid kokku) suhe kõigi heitkogustega (puhastatud reoveest ja sademevee ülevoolust) (%)	—
i116) Eraldi kanalisatsioonivõrkude korral vett läbilaskmatu pinnasega saastunud alade osakaal, mille sademevett nõuetekohaselt puhastatakse (%)	

3.10.7. *Säästev äravoolusüsteem linnapiirkonnas*

Parimate keskkonnajuhtimistavade hulka kuulub kombineeritud või eraldi kanalisatsioonisüsteemidesse jõudva sademevee hulga vähendamine, parandades selleks vee imbumist pinnasesse (nt mulla katmise vähendamisega). See võimaldab tagada, et ülevool tekib vaid väga tugevate vihmasadude korral ja et linnapiirkonna äravoolu hallatakse hästi, vältimaks asjaomaste saasteainete jõudmist suublasse. Kohalikud omavalitsused saavad linnapiirkonna säästvat äravoolusüsteemi edendada kohaliku maakasutuspoliitika asjakohaste sätetega, mis põhinevad vesikonna tasandi terviklikul lähenemisel (vt punkt 3.4.3).

⁽²¹⁾ Kombineeritud kanalisatsioonivõrkude puhul kogutakse reovesi ja sademevesi (tormidest ja vihmasadudest) samasse kanalisatsioonivõrku. Eraldi kanalisatsioonivõrkude puhul saadetakse kogutud reo- ja sademevesi puhastamisele või ärajuhtimisele eri kanalisatsioonivõrkude kaudu.

Kohaldatavus

See parim keskkonnajuhtimistava on kohaldatav kõigis kohalikes omavalitsustes, kes vastutavad linnapiirkonna äravoolusüsteemi ja maakasutuse planeerimise eest. Linnapiirkonna säästva äravoolusüsteemi meetmeid saab rakendada uute ja olemasolevate ehitusprojektide puhul. Olemasolevates hoonestatud piirkondades võib aga esineda piiranguid (nt ruumi puudumine kohalikuks infiltratsiooniks).

Seonduvad keskkonnatoime näitajad ja tipptaseme võrdlusalused

Keskkonnatoime näitajad	Tipptaseme võrdlusalused
i76) tehisliku pinnase osakaal (st igasugused vett läbilaskmatud tehislikud alad: ehitised, teed, taimede ja veeta osad) omavalitsusüksuse territooriumil (km ² tehislik pinnas/km ² kogupindala)	—
i117) Vihmavee, mis säilitatakse ja millel lastakse maapinda imbuda, aastane hinnanguline osakaal kogu hinnangulises vihmavee koguses, mis omavalitsusüksuse linnapiirkonnas sajab (%)	

3.11. Parimad keskkonnajuhtimistavad seoses keskkonnahoidlike riigihangetega

See punkt on suunatud kõigile haldusorganitele.

3.11.1. Keskkonnakriteeriumite süsteemne lisamine kõigile riigihangetele

Parimate keskkonnajuhtimistavade hulka kuulub keskkonnakriteeriumite kehtestamine toodete (kaupade, teenuste ja tööde) hangetele ning hankekriteeriumites kõige säästlikumaga arvestamine, pöörates tähelepanu toote või teenuse olulusringi kulule, mitte üksnes esialgsele investeeringule selle ostmiseks.

Keskkonnakriteeriumid võib lisada iga hanke tehnilisele kirjeldusele, kvalifitseerimise tingimustele, pakkumuste hindamise kriteeriumitele ja lepingu täitmise klauslitele, kui oodata on olulist keskkonnamõju.

Haldusorganid, kes vajavad keskkonnakriteeriumite koostamisel suuniseid, võivad:

- kehtestada tehnilises kirjelduses, kvalifitseerimise tingimustes, pakkumuste hindamise kriteeriumites ja lepingu täitmise klauslites ELi keskkonnahoidliku riigihanke ⁽²²⁾ (ELi KHR) kriteeriumid, kui need on konkreetse toote kohta olemas;
- ELi KHRi soovitude puudumise korral ja kui konkreetse toote kohta on olemas ELi ökomärgise kriteeriumid, lähtuda neist, kasutades riigihankes ELi ökomärgise kriteeriume; ⁽²³⁾
- kehtestada kaupade, teenuste ja tööde hangete pakkumuste hindamise kriteeriumina tarnijate EMASis registreerituse, mis annab pakkumuste hindamisel lisapunkte, eeldusel et keskkonnajuhtimissüsteemi rakendamine on lepingu sisu seisukohast asjakohane. Sektorites või valdkondades, kus EMASis registreeritud turul tegutsevaid isikuid on vähe ning see võib pakkumuste arvu piirata, võib lähtuda ka keskkonnajuhtimissüsteemidest, mis põhinevad rahvusvahelisel standardil (st ISO 14001). Haldusorganid võivad aga EMASi usaldusväärsust ja kindlust tunnustada, andes rohkem punkte EMASis registreeritud organisatsioonidele, mitte organisatsioonidele, mille keskkonnajuhtimissüsteemid ei sisalda samasuguseid garantiisid.

⁽²²⁾ Lisateave ELi keskkonnahoidliku riigihanke kriteeriumite kohta ja täielik loetelu toodetest, mida kriteeriumid hõlmavad, on kättesaadav aadressil http://ec.europa.eu/environment/gpp/index_en.htm.

⁽²³⁾ Et pakkumuste arvu mitte piirata, võib tehnilises kirjelduses viidata konkreetse toote- või teenuserühma ELi ökomärgise kriteeriumitele; kontrollimiseks võib nõuda ELi ökomärgise kehtiva litsentsi esitamist. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 26. veebruari 2014. aasta direktiivi 2014/24/EL riigihangete kohta ja direktiivi 2004/18/EÜ kehtetuks tunnistamise kohta (ELT L 94, 28.3.2014, lk 65) artikli 44 lõike 2 kohaselt peavad avaliku sektori hankijad aktsepteerima ka muid asjakohaseid tõendeid.

Kohaldatavus

See parim keskkonnajuhtimistava on kohaldatav kõigis haldusorganites.

Seonduvad keskkonnatoime näitajad ja tipptaseme võrdlusalused

Keskkonnatoime näitajad	Tipptaseme võrdlusalused
i118) Keskkonnakriteeriume sisaldavate hangete osakaal kõigis hangetes, liigitatuna tootekategooriate kaupa (%)	b40) 100 % hangetest sisaldavad keskkonnakriteeriume, millega nõutakse vähemalt ELi keskkonnahoidlike riigihangete kriteeriumites kehtestatud taset, kui toodete kohta on ELi KHRi kriteeriumid olemas (nt kontoripaber, puhastusvahendid, mööbel)

3.12. Parimad keskkonnajuhtimistavad seoses keskkonnahariduse ja teabe levitamisega

See punkt on suunatud haldusorganitele, kes vastutavad kodanike keskkonnahariduse eest ja ettevõtjatele keskkonnateabe edastamise eest

3.12.1. Keskkonnaharidus ning teave kodanikele ja ettevõtjatele

Parimate keskkonnajuhtimistavade hulka kuulub kodanikele ja ettevõtjatele keskkonnahariduse ja -teabe pakkumine, mille eesmärk on:

- suurendada üldsuse teadlikkust keskkonnaprobleemidest;
- pakkuda praktilist teavet panuse kohta, mida kodanikud ja ettevõtjad saavad iga päev anda keskkonnakaitseks ning ressursside tõhusasse kasutamisse;
- tekitada uued käitumisharjumused eri ühiskonnarühmades;
- innustada kodanikke kohalikku keskkonda tundma õppima ja hindama ning oma sidet loodusega taastama;
- soodustada linnapiirkondade ning ümbritsevate maapiirkondade ja looduslike alade keskkondliku seotuse tundmaõppimist.

Nende eesmärkide saavutamiseks võib korraldada üldsusele või konkreetsetele kodaniku-, ettevõtjate või professionaalide rühmadele hariduslikke seminare, konverentse ning õpikodasid, kus käsitletakse konkreetseid teemasid (nt energiatõhusad hooned). Ühtlasi võivad haldusorganid pakkuda konkreetset teavet keskkonnaga seotud õiguslike (ja muude) aspektide kohta ning olemasolevate stiimulite kohta (nt energiatõhususe parandamise stiimulid). Kogu tegevuse võib korraldada nende elanike, organisatsioonide ja ettevõtjate kaasamise ja koostööga, kes toetavad keskkonnaharidust ja kodanike teavitamist.

Kohaldatavus

See parim keskkonnajuhtimistava on kohaldatav kõigis haldusorganites, mille ülesannete hulka kuulub üldsuse teavitamine keskkonnaküsimustest.

Seonduvad keskkonnatoime näitajad ja tipptaseme võrdlusalused

Keskkonnatoime näitajad	Tipptaseme võrdlusalused
i119) Kodanike osakaal, keda otseselt või kaudselt keskkonnaharidusega seotud tegevusega mõjutatakse (%)	—
i120) Munitsipaalteenuse või -asutuse olemasolu ettevõtjatele keskkonnateabe edastamiseks (jah/ei)	

4. SEKTORI SOOVITUSLIKUD KESKKONNATOIME PÕHINÄITAJAD

Alljärgnevas tabelis on esitatud valik avaliku halduse sektori **keskkonnatoime põhinäitajaid**. Need moodustavad kõikide 3. peatükis nimetatud näitajate kogumi. Tabel on üles ehitatud vastavalt sellele dokumendi struktuurile.

Näitaja	Ühtne ühik	Peamine sihtühim	Lühikirjeldus	Soovituslik seire miinimumtase	Seotud põhinäitaja määruse (EÜ) nr 1221/2009 IV lisa (punkti C alapunkti 2) kohaselt	Tiiprase võrdlusalus	Seotud parim keskkonnajuhtimistava
---------	------------	------------------	---------------	--------------------------------	--	----------------------	------------------------------------

PARIMAD KESKKONNAJUHTIMISTAVAD KESTLIKELE KONTORITELE

1. Kogu aastane energiasutus	kWh/m ² aastas kWh/TTT aastas	Haldusorganid, kes on kontorite omanikud või haldajad	Kogu aastane energiasutus jagatuna siseruumide põrandapinna pindalaga või täistööajale taandatud töötajate (TTT) arvuga. Tulemused võib jaotada ka järgmiselt: — ruumiküte; — ruumijahutus; — valgustus; — - muu elektrikasutus.	Hoone tasand	Energiaõhusus	—	Parim keskkonnajuhtimistava 3.1.1
2. Kasvuhoonegaaside koguhede aastas	kg CO ₂ eq/m ² aastas kg CO ₂ eq/TTT aastas	Haldusorganid, kes on kontorite omanikud või haldajad	Kontorihoonete kasutamisest tekkinud kasvuhoonegaaside aastane koguhede jagatuna siseruumide põrandapinna kogupindalaga või täistööajale taandatud töötajate (TTT) arvuga.	Hoone tasand	Energiaõhusus	—	Parim keskkonnajuhtimistava 3.1.1
3. Kogu aastane veekasutus	m ³ /TTT aastas m ³ /m ² aastas	Haldusorganid, kes on kontorite omanikud või haldajad	Kontorihoonete kogu aastane veetarbimine jagatuna siseruumide põrandapinnal pindalaga või täistööajale taandatud töötajate (TTT) arvuga ning liigitatuna järgmiselt (kui see on asjakohane): — kraanivee kasutus; — kogutud vihmavee kasutus; — - ringlussevõetud hallvee kasutus.	Hoone tasand	Vesi	Kontorihoonete veekasutus on väiksem kui 6,4 m ³ täistööajale taandatud töötaja kohta aastas	Parim keskkonnajuhtimistava 3.1.2

Näitaja	Ühtne ühik	Peamine sihtrühm	Lühikirjeldus	Soovitavlik seire miinimumiase	Seotud põhinäitaja määruse (EÜ) nr 1221/ 2009 IV lisa (punkti C alapunkti 2) kohaselt	Tipptaseme võrdlusalus	Seotud parim keskkonna- juhtimistava
4. Kogu kontori- jäätmete teke aastas	kg/TTT aastas	Haldusorganid, kes on kontorite omani- kud või haldajad	Kontorihoonete kogu aastane kontori- jäätmete teke jagatuna täistööajale taan- datud töötajate (TTT) arvuga	Hoone tasand	Jäätmed	Kontorihoonete kogu jäätmeteke on väiksem kui 200 kg täistööajale taandatud töötaja kohta aastas	Parim kesk- konnajuhiti- mistava 3.1.3
5. Kõigi aastas ringlusse võetud kontorijäätmete osakaal	%	Haldusorganid, kes on kontorite omani- kud või haldajad	Kõigi kontorites tekkinud jäätmete mas- siprotsent, mida eraldi ringlussevõetaks kogutakse	Hoone tasand	Jäätmed	Kontorihoonetes tekkinud jäätmetest ei saa- deta midagi prügilasse	Parim kesk- konnajuhiti- mistava 3.1.3
6. Päevas kasutatud kontoripaberi kogus täistööaja- le taandatud töötaja kohta	paberilehte arv TTT kohta tööpäevas	Haldusorganid, kes on kontorite omani- kud või haldajad	Aastas kasutatud kontoripaberi lehtede koguarv jagatuna täistööajale taandatud töötajate (TTT) arvuga ja tööpäevade arvuga	Organisatsiooni ta- sand	Materjalitõhusus	Kontoripaberi tarbimine on väiksem kui 15 A4-lehte täistööajale taandatud töötaja kohta tööpäevas	Parim kesk- konnajuhiti- mistava 3.1.4
7. Ostetud kesk- konnahoidliku sertifitseeritud kontoripaberi osakaal	%	Haldusorganid, kes on kontorite omani- kud või haldajad	Keskkonnanahoidliku sertifitseeritud kon- toripaberi osakaal (pakkide arv) kogu ostetud kontoripaberis (pakkide arv) (%)	Organisatsiooni ta- sand	Energiaõhusus Materjalitõhusus Vesi Jäätmed Elurikkus Heited	Kasutatav kontoripaber on 100 % ringlusse- võetud või sertifitseeritud vastavalt ISO I tüübi ökomärgisele (nt ELi ökomärgis).	Parim kesk- konnajuhiti- mistava 3.1.4

Näitaja	Ühtne ühik	Peamine sihtgrupp	Lühikirjeldus	Soovitav seire minimumiase	Seotud põhinäitaja määruse (EÜ) nr 1221/ 2009 IV lisa (punkti C alapunkti 2) kohaselt	Tipptaseme võrdlusalus	Seotud parim keskkonna- juhtimistava
8. Töötajatele säästliku pendelrände- määruse (EÜ) nr 1221/ 2009 IV lisa (punkti C alapunkti 2) kohaselt	jah/ei	Haldusorganid, kes on kontorite omani- kud või haldajad	Töötajad on teadlikud säästlikust pen- delrändamisest tänu käitumise muutmi- se vahendite rakendamisele ja edendamisele	Organisatsiooni ta- sand	Heited	Vahendeid töötajatele säästliku pendelrändam- ise propageerimiseks rakendatakse ja arendatakse	Parim kesk- konnajuhti- mistava 3.1.5
9. Nn CO ₂ -eelarve rakendamine ametisõitude pu- hul	jah/ei	Haldusorganid, kes on kontorite omani- kud või haldajad	Ametisõitude kogu nn CO ₂ -eelarve kehtestatakse kindlaks määratud pe- rioodiks. Iga sõiduga lahutatakse vastav CO ₂ -heite ekvivalent allesjäänud CO ₂ - eelarvest.	Organisatsiooni ta- sand	Heited	Nn CO ₂ -eelarvet rakendatakse kõigi ameti- sõitude puhul	Parim kesk- konnajuhti- mistava 3.1.5
10. Videokonve- rentsisüsteemi- de kättesaada- vus ja nende kasutuse jälgi- mine	jah/ei	Haldusorganid, kes on kontorite omani- kud või haldajad	Organisatsioonis edendatakse videokon- verentsisüsteemide kasutamist ja nende kasutamise tundide arvu jälgitakse. Kõik töötajad saavad kasutada videokonve- rentsisüsteeme.	Organisatsiooni ta- sand	Heited	Videokonverentsisüsteemid on kõigile töö- tajatele kättesaadavad ning nende kasutamist jälgitakse ja edendatakse	Parim kesk- konnajuhti- mistava 3.1.5
11. Toidujäätmete teke	g/portsjon	Haldusorganid, kes on sööklate ja kohvi- kute omanikud või haldajad	Tekkinud toidujäätmete kogus sööklates ja kohvikutes pakutud portsjoni kohta	Organisatsiooni ta- sand	Jäätmed	—	Parim kesk- konnajuhti- mistava 3.1.6

Näitaja	Ühtne ühik	Peamine sihtrühm	Lühikirjeldus	Soovituslik seire miinimumiase	Seotud põhinäitaja määruse (EÜ) nr 1221/2009 IV lisa (punkti C alapunkti 2) kohaselt	Tiipraseme võrdlusalus	Seotud parim keskkonnajuhtimistava
---------	------------	------------------	---------------	--------------------------------	--	------------------------	------------------------------------

PARIMAD KESKKONNAJUHTIMISTAVAD SEoses SÄÄSTVA ENERGIA JA KLIIMAMUUTUSTEGA

12. Omavalitsusüksuse territooriumi CO ₂ -heide	kg CO ₂ -ekvivalenttonni/elanik	Kõik kohalikud omavalitsused	Omavalitsusüksuse kogu aastane CO ₂ -heide (CO ₂ -ekvivalenttonnides) (sh eluasemete, tööstusharude, põllumajanduse ja kaubanduse/teenuste, nt ehituse puhul) jagatuna territooriumi elanike arvuga	Hallatav territoorium	Heited	—	Parimad keskkonnajuhtimistavad 3.2.1, 3.2.2
13. Omavalitsuse energia ja kliima tegevuskava olemasolu	jah/ei	Kõik kohalikud omavalitsused	Pika- ja lühiajalisi eesmäärke ning meetmeid sisaldav omavalitsuse energia ja kliima tegevuskava põhineb territooriumi energiakasutuse andmetel ja heiteinventuuril	Hallatav territoorium	Heited	Olemas on energiakasutuse andmetel ja heiteinventuuril põhinev omavalitsuse energia ja kliima tegevuskava, mis sisaldab eesmäärke ning meetmeid	Parim keskkonnajuhtimistava 3.2.2
14. Klimamuutustega kohanemise strateegia vastuvõtmine	jah/ei	Kõik kohalikud omavalitsused	Omavalitsusüksuse territooriumi kliimamuutustega kohanemise terviklik strateegia võib tugineda teistele kohalikele ja piirkondlikele kohanemisstrateegiatele	Hallatav territoorium	—	Kasutusel on omavalitsusüksuse territooriumi kliimamuutustega kohanemise terviklik strateegia	Parim keskkonnajuhtimistava 3.2.3
15. Tänavavalgustuse energiakasutus	kWh/elanik aastas MWh/km aastas	Haldusorganid, kes haldavad otseselt või kaudselt tänavavalgustust	Tänavavalgustuse aastane energiakasutus elaniku kohta või valgustatud tänavate iga kilomeetri kohta	Hallatav territoorium	Energiaõhusus	Tänavavalgustuse energiakasutus kilomeetri kohta on väiksem kui 6 MWh/km aastas	Parim keskkonnajuhtimistava 3.2.4

Näitaja	Ühtne ühik	Peamine sihtrühm	Lühikirjeldus	Soovituslik seire miinimumiase	Seotud põhinäitaja määruse (EÜ) nr 1221/2009 IV lisa (punkti C alapunkti 2) kohaselt	Tipptaseme võrdlusalus	Seotud parim keskkonnajuhtimistava
16. Üldkasutatavate hoonete kogu aastane energiasutus	kWh/m ² aastas	Haldusorganid, kes on hoonete omanikud või haldajad	Vaatlusaluse üldkasutatava hoone kogu aastane energiasutus (arvestades ruumikütet ja -jahutust ning elektrit), väljendatud energia lõpptarbimisena ning jagatud hoone põrandapinnaga	Hoone tasand	Energiaõhusus	Uute hoonete projekteerimisel on primaarenergia kogukasutus (sh kõik kasutusviisid) väiksem kui 60 kWh/m ² aastas Olemasolevate hoonete rekonstrueerimise projekteerimisel on primaarenergia kogukasutus (sh kõik kasutusviisid) väiksem kui 100 kWh/m ² aastas	Parimad keskkonnajuhtimistavad 3.2.5, 3.2.6, 3.2.7, 3.2.8
17. Energiaõhusust käsitlevate koolituste pakumine töötajatele	tundi/TTT aastas	Haldusorganid, kes on hoonete omanikud või haldajad	Töötajatele pakutud keskkonnateemaliste, hoonete energiaõhusust parandavate koolituste tundide arv aastas Koolituste tundide arv aastas jagatakse täistööajale taandatud töötajate (TTT) koguarvuga	Hoone tasand	Energiaõhusus	—	Parim keskkonnajuhtimistava 3.2.8
18. Kaugkütte/-jahutuse CO ₂ -heide	t CO ₂ eq kg CO ₂ eq/m ²	Kõik kohalikud omanikud	Kaugkütte ja -jahutussüsteemi heide CO ₂ -ekvivalenttonnides enne ja pärast kaugkütte- ja/või kaugjahutussõrgu kasutuselevõttu kokku või köetavate/jahutatavate hoonete põrandapinna pindalaühiku kohta	Kaugkütte-/kaugjahutussõrg	Heited	—	Parim keskkonnajuhtimistava 3.2.9

Näitaja	Ühtne ühik	Peamine sihtgrupp	Lühikirjeldus	Soovituslik seire miinimumtase	Seotud põhinäitaja määruse (EÜ) nr 1221/2009 IV lisa (punkti C alapunkti 2) kohaselt	Tiipraseme võrdlusalus	Seotud parim keskkonnajuhtimistava
19. Taastuvatest energiaallikatest toodetud energia osakaal	%	Haldusorganid, kes on hoonete omanikud või haldajad	Kohapeal/lähedal toodetud taastuvenergia (elektri- ja soojusenergia eraldi), jagatuna üldkasutatavate hoonete või sotsiaalkorterite energiakasutusega (elektri- ja soojusenergia eraldi)	Hoone tasand	Energiaohutus Heited	100 % üldkasutatavas hoones kasutatavast elektrist on kohapeal toodetud taastuvelekter 100 % üldkasutatava hoones/sotsiaalkorteris kuumade vee nõudlusest kaetakse taastuvatest energiaallikatest kohapeal toodetud soojusega	Parim keskkonnajuhtimistava 3.2.10
20. Kehitub kohalik planeerimissüsteem, milles on kehtestatud rangemad energiasandardid ja taastuvenergia tootmise nõuded	jah/ei	Kohalikud omavalitsused, kes kehtestavad kohalike ehituseeskirju ja/või annavad ehituslube	Kohalik planeerimissüsteem sisaldab nõuet, et piirkonna uus- ja rekonstrueeritud ehitised peavad vastama eeskujuks olevatele energiasandarditele ning neile kehtib taastuvenergia tootmise miinimumnõue	Hallatav territoorium	Energiaohutus Heited	—	Parim keskkonnajuhtimistava 3.2.11
21. Teabe- ja nõustamisteenususte osutamine	jah/ei	Haldusorganid, kes propageerivad elanikele ja ettevõtjatele energiatõhusust ning taastuvenergia tootmist	Haldusorgan osutab elanikele ja ettevõtjatele energiatõhusust ning taastuvenergia puudutavaid teabe- ja nõustamisteenusi, et vähendada elanike energiatarbimist	Hallatav territoorium	Energiaohutus Heited	—	Parim keskkonnajuhtimistava 3.2.13

Näitaja	Ühtne ühik	Peamine sihtrühm	Lühikirjeldus	Soovituslik seire miinimumiase	Seotud põhinäitaja määruse (EÜ) nr 1221/2009 IV lisa (punkti C alapunkti 2) kohaselt	Tipptaseme võrdlusalus	Seotud parim keskkonnajuhtimistava
22. Termograafiliselt uuritud territooriumi osakaal	%	Kõik kohalikud omavalitsused	Omavalitsuse linnapiirkonna pindala, mida on termograafiliselt uuritud, jagatuna omavalitsuse linnapiirkonna kogupindalaga	Hallatav territoorium	Energiatõhusus Heited	Värsked (< 5 aasta) kõrgresolutsiooniga (< 50 cm) termograafiaandmed on omavalitsuse territooriumi hoonestatud piirkonna kohta olemas 100 % ulatuses	Parim keskkonnajuhtimistava 3.2.14

PARIMAD KESKKONNAJUHTIMISTAVAD SEOTES LIIKUVUSEGA

23. Eri transpordiliikide osakaal	%	Haldusorganid, kes vastutavad liikuvuse eest	Vaatlusalusel territooriumil eri transpordivahenditega (nt auto, bussi, jalgrattaga) tehtud reiseide arv, jagatuna reiseide koguarvuga	Hallatav territoorium	Heited	Jalgrattasõidu osakaal linna transpordiliikides on vähemalt 20 % või linn on suurendanud jalgrattasõidu osakaalu viimase viie aasta jooksul vähemalt 50 % võrra. Linnas kasutatavate säästlike transpordiliikide (nt kõndimine, jalgrattasõit, buss, tramm, rong) osakaal on 60 % või suurem	Parimad keskkonnajuhtimistavad 3.3.1, 3.3.2, 3.3.6, 3.3.7, 3.3.8
24. Kehtestatud on kõndimisele/jalgrattasõidule pühendatud poliitika	jah/ei	Haldusorganid, kes vastutavad liikuvuse eest	Linnal on poliitiliselt vastu võetud spetsiaalsed meetmed, millega soodustatakse kõndimist/jalgrattasõitu; lisaks on määratletud eesmärgid jalakäijate ja jalgrattasõitjate täiustamiseks ning neisse investeerimiseks	Hallatav territoorium	Heited	Vähemalt 10 % linna investeeringutest transporditaristusse või -hooldusesse on pühendatud jalgrattataristule.	Parim keskkonnajuhtimistava 3.3.2
25. Jalgrattataristu teede kogupikkus	km jalgrattarajad km/teed km	Haldusorganid, kes vastutavad liikuvuse eest	Jalgrattataristu (jalgrattaradade) pikkust võib mõõta absoluutarvuna (km) või jagatuna sõidukite teedevõrgu pikkusega	Hallatav territoorium	Heited	—	Parim keskkonnajuhtimistava 3.3.2

Näitaja	Ühtne ühik	Peamine sihtrühm	Lühikirjeldus	Soovituslik seire minimimumiase	Seotud põhinäitaja määruse (EÜ) nr 1221/ 2009 IV lisa (punkti C alapunkti 2) kohaselt	Tipptaseme võrdlusalus	Seotud parim keskkonna- juhtimistava
26. Ühisautode kasutajate arv	Kasutajate arv 10 000 elaniku kohta Kasutajate arv ühisautode arvu kohta	Haldusorganid, kes vastutavad liikuvuse eest	Ühisautode kasutajate arvu võib arvutada järgmiselt: — ühisautode kasutajate koguarv jagatuna elanike arvuga ja korrutatuna 10 000 ga — ühisautode kasutajate koguarv jagatuna ühisautode arvuga	Hallatav territoorium	Heited	—	Parim kesk-konnajuhtimistava 3.3.3
27. Kätesaadavad ühisautod	Elanike arv/ühisautode arv	Haldusorganid, kes vastutavad liikuvuse eest	Omaavalitsuse territooriumi elanike arv jagatakse ühisautode pargis olevate autode arvuga	Hallatav territoorium	Heited	2 500 elaniku kohta on olemas vähemalt üks ühisauto	Parim kesk-konnajuhtimistava 3.3.3
28. Eraomandis autod, mis on asendatud	Asendatud eraomandis autode arv/ühisautode arv	Haldusorganid, kes vastutavad liikuvuse eest	Eraomandis autod, mida asendavad ühisautod (omanikud ei vaja neid enam), jagatuna autode koguarvuga ühisautode pargis	Hallatav territoorium	Heited	Ühisautode kasutamise teenuse osutaja sõidukipargis asendab iga sõiduk vähemalt kaheksat eraomandis autot	Parim kesk-konnajuhtimistava 3.3.3
29. Ühtse piletiga tasutud reise osakaal	%	Haldusorganid, kes vastutavad ühistranspordi eest	Ühistranspordiga mitme transpordiliigiga tehtud reise arv, mille eest maksti ühtse piletiga, jagatuna ühistranspordiga mitme transpordiliigiga tehtud reise koguarvuga	Hallatav territoorium	Heited	Vähemalt 75 % reise eest tasutakse ühtse piletiga	Parim kesk-konnajuhtimistava 3.3.4

Näitaja	Ühtne ühik	Peamine sihtrühm	Lühikirjeldus	Soovituslik seire minimumiase	Seotud põhinäitaja määruse (EÜ) nr 1221/ 2009 IV lisa (punkti C alapunkti 2) kohaselt	Tipptaseme võrdlusalus	Seotud parim keskkonna- juhtimistava
30. Elektrisõidukite osakaal	%	Kõik kohalikud oma- valitsused	Elektrisõidukite koguarv (liikide kaupa, nt elektriautod, -jagratad) teedel jagatuna sama liigi sõidukite koguarvuga	Hallatav territoorium	Heited	—	Parim kesk- konnajuhti- mistava 3.3.5
31. Laadimispunk- tide arv	Laadimispunktide arv elaniku kohta	Kõik kohalikud oma- valitsused	Elektrisõidukite laadimispunktide ko- guarv jagatuna vaatlusaluse territooriumi elanike arvuga	Hallatav territoorium	Heited	—	Parim kesk- konnajuhti- mistava 3.3.5
32. Õhusaasteaine- te kontsentrati- ooni vähen- damine	%	Kõik kohalikud oma- valitsused	Õhusaasteainete (PM_{10} , ammoniaak ja lämmastikoksiid) kontsentratsiooni mõdetakse linna teatavates piir- kondades (nt koolide, parkide, elamurajoonide lähedal) korrapäraselt. Õhusaasteainete kontsentratsiooni vähenemise arvutamiseks lahutatakse iga õhusaasteaine algsest kontsentratsioonist (enne ummikumaksu kehtestamist) õhusaasteaine lõplik kontsentratsioon (pärast ummikumaksu kehtestamist) ja jagatakse tulemus õhusaasteaine algse kontsentratsiooniga	Hallatav territoorium	Heited	Õhusaasteainete (tahked osakesed – PM_{10} , ammoniaak ja lämmastikoksiid) kontsentratsioon on võrreldes olukorraga enne ummikumaksu kehtestamist vähenenud ummikumaksu piirkonnas (keskmiselt) 10 % võrra	Parim kesk- konnajuhti- mistava 3.3.7
33. Sõidukitega liiklemise vä- hendamine ummikumaksu piirkonnas	%	Kõik kohalikud oma- valitsused	Ummikumaksu piirkonnas liiklevate erasõidukite arv jagatuna samas piirkonnas liiklevate erasõidukite arvuga enne ummikumaksu kehtestamist	Ummikumaksu piirkond	Heited	Maksust vabastamata sõidukitega liiklemine ummikumaksu piirkonnas on võrreldes olukorraga enne ummikumaksu kehtestamist vähenenud 20 % võrra	Parim kesk- konnajuhti- mistava 3.3.7

Näitaja	Ühtne ühik	Peamine sihtgrupp	Lühikirjeldus	Soovitav seire miinimumtase	Seotud põhinäitaja määruse (EÜ) nr 1221/2009 IV lisa (punkti C alapunkti 2) kohaselt	Tipptaseme võrdlusalus	Seotud parim keskkonnajuhtimistava
38. Kaubavedude päevane arv teeninduspiirkonnas	Kaubavedude arv päevas	Haldusorganid, kes vastutavad liikuvuse eest	Kaubaveokite kaubavedude päevane arv piirkonnas, mida logistika-teeninduskeskus teenindab	Piirkond, mida logistika-teeninduskeskus teenindab	Heited	Päevas teeninduspiirkonda tehtud kaubavedude arv on võrreldes olukorraga enne logistika-teeninduskeskuse loomist vähenenud 75 % võrra	Parim keskkonnajuhtimistava 3.3.9

PARIMAD KESKKONNAJUHTIMISTAVAD SEoses MAAKASUTUSEGA

39. Uute tehisliske alade osakaal	%	Kõik kohalikud omavalitsused, kes vastutavad maakasutuse planeerimise eest	Uute tehisliske alade osakaal (m ²), arvestades igasuguseid vett läbilaskmatuid alasid (ehitised, teed, taimede ja veeta osad) jagatuna tehisliske alade pindalaga vaatlusaluse perioodi (nt 1, 5 või 10 aastat) alguses	Hallatav territoorium	Elurikkus	—	Parim keskkonnajuhtimistava 3.4.1
40. Edendatakse linna soojussaare vähendamise meetmeid	jah/ei	Kõik kohalikud omavalitsused, kes vastutavad maakasutuse planeerimise eest	Linna soojussaare leevendamise meetmeid (nt rohealad, murukatused ja peegeldavate materjalide kasutamine) edendatakse hallataval territooriumil seoses nii avaliku kui ka erasektori hoonete ja aladega	Hallatav territoorium	Heited Energiaõhusus Elurikkus	—	Parim keskkonnajuhtimistava 3.4.2
41. Nõutakse väikese mõjuga äravoolumeetmeid	jah/ei	Kõik kohalikud omavalitsused, kes vastutavad maakasutuse planeerimise eest	Väikse mõjuga äravoolumeetmete nõudmine uute ehitusprojektide, sh olemasolevate ehitiste ulatusliku ümberkorraldamise puhul	Hallatav territoorium	Elurikkus	—	Parim keskkonnajuhtimistava 3.4.3

Näitaja	Ühtne ühik	Peamine sihtühim	Lühikirjeldus	Soovitav seire miinimumtase	Seotud põhinäitaja määruse (EÜ) nr 1221/2009 IV lisa (punkti C alapunkti 2) kohaselt	Tipptaseme võrdlusalus	Seotud parim keskkonnajuhtimistava
---------	------------	------------------	---------------	-----------------------------	--	------------------------	------------------------------------

PARIMAD KESKKONNAJUHTIMISTAVAD SEoses LINNADE ROHEALADEGA

42. Looduslike ja poollooduslike alade osakaal	%	Haldusorganid, kes vastutavad linnade rohealade haldamise eest	Linnapiirkonna looduslike ja poollooduslike keskkondade pindala (km ²) jagatuna linnapiirkonna kogupindalaga	Hallatav territoorium	Elurikkus	—	Parim keskkonnajuhtimistava 3.5.1
43. Linnapiirkonna rohealade ja siniste alade osakaal	%	Haldusorganid, kes vastutavad linnade rohealade haldamise eest	Linnapiirkonna rohealade ja siniste alade pindala (km ²) jagatuna linnapiirkonna kogupindalaga	Hallatav territoorium	Elurikkus	—	Parim keskkonnajuhtimistava 3.5.2
44. Murukatuste osakaal	%	Kõik kohalikud omavalitsused, kes vastutavad maakasutuse planeerimise eest	Murukatustega hoonete arv jagatuna hoonete koguarvuga omavalitsuse territooriumil	Hallatav territoorium	Elurikkus	—	Parim keskkonnajuhtimistava 3.5.3
45. Mahajäetud rohe- ja äärealadega seotud kava olemasolu	jah/ei	Kõik kohalikud omavalitsused, kes vastutavad maakasutuse planeerimise eest	Haldusorganil on kava, milles käsitletakse linnapiirkonna mahajäetud rohealade ja äärealade taastamist ning keskkonnajuhtimist	Hallatav territoorium	Elurikkus	—	Parim keskkonnajuhtimistava 3.5.4

Näitaja	Ühtne ühik	Peamine sihtrühm	Lühikirjeldus	Soovitavlik seire minimumi	Seotud põhinäitaja määruse (EÜ) nr 1221/ 2009 IV lisa (punkti C alapunkti 2) kohaselt	Tipptaseme võrdlusalus	Seotud parim keskkonna- juhtimistava
---------	------------	------------------	---------------	-------------------------------	--	------------------------	--

PARIM KESKKONNAJUHTIMISTAVA SEoses KOHALIKU VÄLISÕHU KVALITEEDIGA

46. Õhusaasteainete kontsentratsioon	µg/m ³	Kõik haldusorganid, kes vastutavad õhukvaliteedi juhtimisest	Õhusaasteained (PM ₁₀ , PM _{2,5} , NO ₂) (aasta keskmine) sisaldus linnapiirkonna teatavates kohtades, kus seda mõõdetakse (nt koolid, pargid, elamurajoonid)	Hallatav territoorium	Heited	Kõigi selle parima keskkonnujuhtimistava kontekstis kindlaks määratud näitajate puhul on saavutatud Maailma Terviseorganisatsiooni õhukvaliteedi suunistes sätestatud tasemed	3.6.1
--------------------------------------	-------------------	--	---	-----------------------	--------	---	-------

PARIM KESKKONNAJUHTIMISTAVA SEoses MÜRASAASEGA

47. Kohalike piirnorme ületavate müra mõõtmiste tulemuste osakaal	%	Haldusorganid, kes vastutavad müraasaste vähendamise eest	Kohalike piirnorme ületavate müra mõõtmiste arv jagatuna müra mõõtmiste koguarvuga	Hallatav territoorium	—	—	Parim keskkonnujuhtimistava 3.7.1
---	---	---	--	-----------------------	---	---	-----------------------------------

PARIMAD KESKKONNAJUHTIMISTAVAD SEoses VEEVARUSTUSEGA

48. Veemõõtmise osakaal	%	Haldusorganid, kes vastutavad joogiveevarustuse eest	Eraldi arvestitega tarbijate arv (üksikasukatja tasandil) jagatuna tarbijate koguarvuga	Hallatav territoorium	Vesi	Kodumajapidamise või lõppkasutaja tasandil on veevarvestite kasutamise määr 99 % või enam	Parim keskkonnujuhtimistava 3.9.1
49. Arukate veevarvestite osakaal	%	Haldusorganid, kes vastutavad joogiveevarustuse eest	Arukate veevarvestitega tarbijate arv jagatuna veevarvestitega tarbijate koguarvuga	Hallatav territoorium	Vesi	(Vähemalt osa aastast) veepuuduse all kannatavates piirkondades on kodumajapidamiste/lõppkasutaja tasandi veevarvestid arukad arvestid Kõigis uutes hoonetes on olemas veevarvestid (veepuuduse all kannatavates piirkondades arukad arvestid)	Parim keskkonnujuhtimistava 3.9.1

Näitaja	Ühtne ühik	Peamine sihtrühm	Lühikirjeldus	Soovitulik seire minimumiase	Seotud põhinäitaja määruse (EÜ) nr 1221/ 2009 IV lisa (punkti C alapunkti 2) kohaselt	Tiipraseme võrdlusalus	Seotud parim keskkonna- juhtimistava
50. Veetaristu lek- keindeks	%	Haldusorganid, kes vastutavad joogivee- varustuse eest	Lekkeindeks arvutatakse järgmiselt: te- geliku vee kao tehniline näitaja aastas/ tegelik vältimatu vee kadu aastas	Hallatav territoorium	Vesi	Taristu lekkeindeks on väiksem kui 1,5	Parim kesk- konnajuhti- mistava 3.9.2

PARIMAD KESKKONNAJUHTIMISTAVAD SEOS ES REOVEEKÄITLUSEGA

51. Veesaasteainete ärastusefektiiv- sus	%	Haldusorganid, kes vastutavad reovee- käitluse eest	Iga veesaasteaine (KHT, BHT, ammoo- niaak, üldlämmastik ja üldfosfor) äras- tusefektiivsuse arvutamiseks lahutatakse iga veesaasteaine algsest kontsentrati- oonist veesaasteaine lõplik kontsen- tratsioon ja jagatakse tulemus veesaasteaine algse kontsentratsiooniga	Reoveepuhasti	Vesi	Saavutatud ärastusefektiivsus on: BOD ₅ pu- hul vähemalt 98 %, KHT puhul vähemalt 90 %, ammoniaagi puhul vähemalt 90 %, orgaaniliste lämmastikühendite puhul kok- ku vähemalt 80 % ja üldfosfori puhul vähemalt 90 %	Parim kesk- konnajuhti- mistava 3.10.1
52. Reovee puhas- tamisele kuluv elektter	kWh/inimekvivalent aastas	Haldusorganid, kes vastutavad reovee- käitluse eest	Aastas reovee puhastamisele kuluv elek- ter jagatuna inimekvivalentide arvuga, mille jaoks reoveepuhasti on projekteeritud/mille jaoks seda kasutatakse	Reoveepuhasti	Vesi	Reoveepuhasti elektrikasutus on: — vähem kui 18 kWh/inimekvivalent aas- tas suurte asulareoveepuhastite puhul (mille koormus on enam kui 10 000 inimekvivalenti) — vähem kui 25 kWh/inimekvivalent aas- tas väikeste asulareoveepuhastite puhul (mille koormus on vähem kui 10 000 inimekvivalenti)	Parim kesk- konnajuhti- mistava 3.10.1
53. Mikroasaasteai- nete ärastuse- fektiivsus	%	Haldusorganid, kes vastutavad reovee- käitluse eest	Ärastusefektiivsuse arvutamiseks lahuta- takse mikroasaasteainete algsest kontsen- tratsioonist mikroasaasteainete lõplik kontsentratsioon ja jagatakse tulemus mikroasaasteainete algse kontsentratsiooni- ga	Reoveepuhasti	Vesi	Mikroasaasteainete keskmine ärastusefektiiv- sus on suurem kui 80 %	Parim kesk- konnajuhti- mistava 3.10.2

Näitaja	Ühtne ühik	Peamine sihtrühm	Lühikirjeldus	Soovitavlik seire minimumiase	Seotud põhinäitaja määruse (EÜ) nr 1221/ 2009 IV lisa (punkti C alapunkti 2) kohaselt	Tiipraseme võrdlusalus	Seotud parim keskkonna- juhtimistava
54. Reovee osakaal, mis läbib mikrosaasteinete eemaldamiseks kolmanda astme puhastuse	%	Haldusorganid, kes vastutavad reovee käitluse eest	Reovee aastane osakaal, mis läbib mikrosaasteinete eemaldamiseks kolmanda astme puhastuse, jagatuna kogu aastase reoveevooga	Reoveepuhasti	Vesi	Mikrosaasteinete eemaldatav vähemalt 90 % aastast reoveevoost	Parim keskkonnajuhtimistava 3.10.2
55. Ise toodetud elektri— ja soojusenergia osakaal reoveepuhastis	%	Haldusorganid, kes vastutavad reovee käitluse eest	Muda anaeroobsest lagunemisest kohapeal toodetud energia (biogaasist toodetud elektri ja soojus), mida reoveepuhastis kasutatakse, jagatuna reoveepuhasti kogu energiakasutusega	Reoveepuhasti	Vesi	Asulareoveepuhastite puhul, mille koormus on enam kui 10 000 inimekvivalenti, katavad ise biogaasist toodetud elektri ja soojus 100 % energiakasutusest, kui muda kohapeal termiliselt ei kuivatata, ja 50 %, kui muda kohapeal termiliselt kuivatatakse	Parim keskkonnajuhtimistava 3.10.3
56. Monopõletatud reoveesette osakaal	%	Haldusorganid, kes vastutavad reovee käitluse eest	Reoveepuhastis tekkinud reoveesette kogus, mis monopõletatakse, jagatuna reoveepuhastis tekkinud kogu reoveesette kogusega	Reoveepuhasti	Vesi	—	Parim keskkonnajuhtimistava 3.10.4
57. Taaskasutatava vee osakaal	%	Haldusorganid, kes vastutavad reovee käitluse eest	Reoveepuhastis toodetud taaskasutatava vee kogus jagatuna kogu puhastatud reovee kogusega	Hallatav territoorium	Vesi	—	Parim keskkonnajuhtimistava 3.10.5

Näitaja	Ühtne ühik	Peamine sihtgrupp	Lühikirjeldus	Soovitavlik seire miinimumiase	Seotud põhinäitaja määruse (EÜ) nr 1221/2009 IV lisa (punkti C alapunkti 2) kohaselt	Tiipraseme võrdlusalus	Seotud parim keskkonnajuhtimistava
58. Vihmavee osakaal, mis linnapiirkondades säilitatakse ja millel lastakse maapinda im-buda	%	Haldusorganid, kes vastutavad linnapiirkonna äravoolusüsteemi ja maakasutuse planeerimise eest	Vihmavee, mis säilitatakse ja millel lastakse maapinda im-buda, aastane hinnanguline osakaal kogu hinnangulises vihmavee koguses, mis omavalitsusik-suse linnapiirkonnas sajab	Hallatav territoorium	Vesi	—	Parim kesk-konnajuhti-mistava 3.10.7

PARIMAD KESKKONNAJUHTIMISTAVAD SEoses KESKKONNAHOIDLIKE RIIGIHANGETEGA

59. Keskkonnakriteeriumitega hangete osakaal	%	Kõik haldusorganid	Keskkonnakriteeriume sisaldavate hangete arv jagatuna kõigi hangete arvuga (liigitatuna tootekategooriate kaupa)	Organisatsiooni ta-sand	Energiaohutus Materjalitõhusus Vesi Jäätmed Elurikkus Heited	100 % hangetest sisaldab keskkonnakriteeriume, millega nõutakse vähemalt ELi keskkonnahoidlike riigihangete kriteeriumites kehtestatud taset, kui toote kohta on ELi keskkonnahoidliku riigihanke kriteeriumid olemas (nt kontoripaber, puhastusvahendid, mööbel)	Parim kesk-konnajuhti-mistava 3.11.1
--	---	--------------------	--	-------------------------	---	---	--------------------------------------

PARIMAD KESKKONNAJUHTIMISTAVAD SEoses KESKKONNAHARIDUSE JA TEABE LEVITAMISEGA

60. Kodanike osakaal, keda keskkonnaharidusega seotud tegevusega otseselt või kaudselt mõjutatakse	%	Haldusorganid	Kodanike osakaal, keda keskkonnaharidusega seotud tegevusega otseselt või kaudselt mõjutatakse	Hallatav territoorium	Energiaohutus Materjalitõhusus Vesi Jäätmed Elurikkus Heited	—	Parim kesk-konnajuhti-mistava 3.12.1
--	---	---------------	--	-----------------------	---	---	--------------------------------------